

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

«Οι επιπτώσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στην υψηλή στρατηγική των Ηνωμένων Πολιτειών»

“The impact of September 11th on the high strategy of the United States”

Τριμελής Επιτροπή

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κώστας Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θόδωρος Νουλίκας

A.M. 2223M013

Αθήνα, 2024

Copyright © Θόδωρος Νουλίκας, 2024

All rights reserved. Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό, πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα	
Κατάλογος με Πίνακες και Εικόνες	4
Ευχαριστίες	5
Abstract	6
Περίληψη	7
Εισαγωγή	8
Μεθοδολογία	11
Κεφάλαιο 1: Περιοδολόγηση αμερικανικής στρατηγικής μετά τον ψυχρό πόλεμο	13
1.1 Πρώτη φάση 1988-1992	13
1.2 Δεύτερη φάση 1992-2001	15
1.3 Τρίτη φάση 2001 – 2012	18
1.4 Τέταρτη φάση 2012-2023	18
Κεφάλαιο 2: Το τρομοκρατικό χτύπημα είναι γεγονός	20
2.1 Εξωτερική πολιτική περιόδου 2001-2012	21
2.2 Εσωτερική και οικονομική πολιτική περιόδου 2001-2012	27
2.3 Διεθνής νομιμοποίηση και διπλωματία περιόδου 2001-2012	33
Κεφάλαιο 3: Διαμόρφωση νέας πολιτικής σκηνής	37
3.1 Εξωτερική πολιτική περιόδου 2011-2023	37
3.2 Εσωτερική πολιτική και οικονομία περιόδου 2011-2023	40
3.3 Διεθνής νομιμοποίηση και διπλωματία περιόδου 2011-2023	45
Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα	49
Βιβλιογραφία	53
Ελληνόγλωσση	53
Ξενόγλωσση	54
Διαδικτυακή	60
Παραρτήματα	62

Κατάλογος με Πίνακες και Εικόνες

Πίνακας 1: Ποσοστά μείωσης των εργαζομένων στην αμερικανική βιομηχανία (1960-2016). ..	16
Πίνακας 2: Αύξηση δημοσίου χρέους σε ποσοστό του Α.Ε.Π (2001-2009).....	28
Πίνακας 3: Συνολικό κόστος των αμερικανικών επιχειρήσεων σε Ιράκ και Αφγανιστάν (2001-2015).	29
Πίνακας 4: Δαπάνες πολέμου σε Ιράκ και Συρία	30
Πίνακας 5: Απελάσεις αλλοδαπών για τη μείωση της εγκληματικότητας στις Η.Π.Α	32
Πίνακας 6: Ποσοστά απελάσεων εντός Η.Π.Α ανά έτος και προεδρία.....	44
Εικόνα 1: Οι στρατιωτικές δαπάνες για τους πολέμους σε Αφγανιστάν και Ιράκ.	28
Εικόνα 2: Η απεμπλοκή από το Ιράκ αποτυπωμένη χρονολογικά.	46
Εικόνα 3: Σύγκριση συντελεστών ισχύος Η.Π.Α – Κίνας (Lowy Institute Asia Power Index)...	49

Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου.

Οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες στους καθηγητές μου των οποίων η συμβολή ήταν καθοριστική για την περάτωση των σπουδών μου. Τα διδάγματά τους θα παραμείνουν περγαμηνές με τις οποίες θα πορευτώ στην υπόλοιπη ακαδημαϊκή μου καριέρα.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου και επιβλέποντα της εργασίας μου καθηγητή, Χαράλαμπο Παπασωτηρίου που σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της εργασίας μου, μού προσέφερε επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγηση με τις εύστοχες και εποικοδομητικές του παρατηρήσεις. Θα ήθελα επίσης να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους καθηγητές Κωνσταντίνο Αρβανιτόπουλο και Κώστα Υφαντή και Κώστα Λάβδα, χάριν στους οποίους επέλεξα το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό πρόγραμμα αποκλείοντας άλλα αντίστοιχα, στο εξωτερικό.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τους γονείς μου, Μαρία και Γιάννη χωρίς την κατανόηση και την υποστήριξη των οποίων δεν θα τα είχα καταφέρει.

Abstract

The terrorist attack of September 11, 2001, affected developments in both the foreign and domestic policies of the United States in various ways. It aimed to divert the American high strategy from its core objectives, leading to actions that would, in the long term, impact the narrative of benign hegemony that the United States had carefully projected across the world in the previous years. It also aimed to create rifts within American society and disrupt the relationships between the U.S. state and its allies. Additionally, it played a decisive role in the collapse of the sense of geopolitical security in the social consciousness of both American citizens and the political leadership in the U.S. The implementation of strategies by a series of American presidencies guided developments in all sectors of high strategy, which this paper analyzes in depth.

The most significant consequence of the U.S. response to the terrorist attack was its strategic overextension, which led, after 2010, to strategic retrenchment and an escalating disengagement from the multiple fronts in which the U.S. had been involved since 2001. The political leadership of the United States struggled to understand the tectonic shifts brought about by international changes within the society they governed, as they squandered substantial political capital dealing with the threat of terrorism. As a result, they struggled to identify in time the processes taking place internationally after 2012, the new power dynamics that emerged, and the discontent of the American people with the ongoing presence in the Middle East. The stakes of these conflicts were difficult for the average American to understand. This paper seeks to identify cause-and-effect relationships in order to demonstrate how significant the terrorist attack and the U.S. strategy of addressing terrorism were for American high strategy in the 21st century.

Keywords: *September 11th impacts, terrorism, American high strategy, strategic overextension.*

Περίληψη

Η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 επηρέασε ποικιλοτρόπως τις εξελίξεις στους τομείς της εξωτερικής και της εσωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. Στόχευε στον αποπροσανατολισμό της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής από τους βασικούς της στόχους, ώστε να οδηγηθεί σε χειρισμούς που μακροπρόθεσμα θα επηρέαζαν το αφήγημα της καλοήθους ηγεμονίας (benign hegemony) που οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν επιμελώς διατρανώσει τα προηγούμενα χρόνια στον κόσμο. Στόχευε επίσης στη δημιουργία ρηγμάτων στο εσωτερικό της αμερικανικής κοινωνίας αλλά και στη διασάλευση των σχέσεων του αμερικανικού κράτους με τους συμμάχους του. Επίσης, επέδρασε καταλυτικά στην κατάρρευση της αίσθησης της γεωπολιτικής ασφάλειας στην κοινωνική συνείδηση των Αμερικανών πολιτών αλλά και της πολιτικής ηγεσίας στις Η.Π.Α. Η εφαρμογή των στρατηγικών που υλοποίησε μια σειρά αμερικανικών προεδριών, καθοδήγησαν τις εξελίξεις σε όλους τους τομείς της υψηλής στρατηγικής, τις οποίες η εργασία αναλύει εκτενώς.

Η βασικότερη συνέπεια του τρόπου που οι Η.Π.Α απάντησαν στην τρομοκρατική επίθεση, ήταν η στρατηγική τους υπερέκταση, που οδήγησε την περίοδο μετά το 2010 σε στρατηγική αναδίπλωση και σε μια κλιμακούμενη απεμπλοκή από τα πολλαπλά μέτωπα, στα οποία οι ίδιες συμμετείχαν από το 2001 και μετά. Οι πολιτικές ηγεσίες των Η.Π.Α βρέθηκαν σε δυσμένεια να κατανοήσουν τις τεκτονικές αλλαγές που οι διεθνείς μεταβολές επέφεραν στο εσωτερικό της κοινωνίας που διοικούσαν, επειδή σπατάλησαν μεγάλο πολιτικό κεφάλαιο στην ενασχόλησή τους με την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Έτσι, δυσκολεύτηκαν να εντοπίσουν εγκαίρως τις διεργασίες που έλαβαν χώρα σε διεθνές επίπεδο από το 2012 και μετά, τους νέους συσχετισμούς ισχύος που αναδύθηκαν αλλά και τη δυσφορία του αμερικανικού λαού από τη συνεχή παρουσία στη Μέση Ανατολή. Το διακύβευμα των συγκρούσεων αυτών αδυνατούσε να κατανοήσει ο μέσος Αμερικανός. Η εργασία προσπαθεί να εντοπίσει σχέσεις αιτίου-αιτιατού προκειμένου να αποδείξει πόσο σημαντικό ήταν για την αμερικανική υψηλή στρατηγική του 21^{ου} αιώνα, το τρομοκρατικό χτύπημα και η μεθόδευση της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Λέξεις κλειδιά: *Επιπτώσεις 11^{ης} Σεπτεμβρίου, τρομοκρατία, αμερικανική υψηλή στρατηγική, στρατηγική υπερέκταση.*

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην ανάδειξη της επίδρασης της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 (εφεξής και 9/11) στη διαμόρφωση της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής. Σκιαγραφεί τις επιπτώσεις της τρομοκρατικής ενέργειας στο εσωτερικό των Η.Π.Α καθώς και τον αντίκτυπό της στη διεθνή πολιτική. Ειδικότερα, αναλύει την επιρροή της τρομοκρατικής ενέργειας στη στρατιωτική ισχύ, την οικονομική και εσωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, στη διεθνή νομιμοποίηση των ενεργειών τους και εντέλει στη χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής. Επιπλέον, ερευνά το ενδεχόμενο η ίδια η επίθεση να λειτούργησε ως επιταχυντής των εξελίξεων στα πλαίσια μιας νέας ιστορικής περιόδου.

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας πρωταγωνιστεί στις σύγχρονες κοινωνίες ανά τον κόσμο. Ο προσδιορισμός του είναι δύσκολο να αποσαφηνιστεί πλήρως καθώς οι απόψεις επί του ορισμού του δίστανται (Γκόφας, 2023, σ. 30). Η διεθνής τρομοκρατία εμφανίζεται ανά χρονικά διαστήματα με διαφορετικούς τρόπους και έχει μια δυναμική πορεία. Αποτελεί έναν όρο πολιτικά φορτισμένο, η χρήση του οποίου μπορεί να εξυπηρετεί πολιτικές και προπαγανδιστικές στοχεύσεις (Huff & Kertzer, 2018). Στην τρομοκρατία έχουν αποδοθεί διαφορετικοί ορισμοί μεταξύ των οποίων ξεχωρίζει εκείνος που δίνει στην τρομοκρατία το F.B.I, ο οποίος αναφέρει ότι τρομοκρατία είναι «η παράνομη άσκηση βίας κατά ατόμων ή περιουσίας με σκοπό τη διάβρωση ή φθορά μιας κυβέρνησης, άμαχου πληθυσμού, με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών» (U.S. Department of Justice, 2002).

Ο χαρακτηρισμός της τρομοκρατίας ως πράξη πολέμου, καθόρισε και τη φύση της αμερικανικής κινητοποίησης για την αντιμετώπισή της. Η αμερικανική κυβέρνηση ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας παρασύροντας σχεδόν όλους τους συμμάχους, ακόμα και τη Ρωσία σε συμπαιγνία, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Έτσι, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις τόσο σε διεθνές όσο και σε εσωτερικό επίπεδο για να στεφθεί με επιτυχία το εγχείρημα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας όπου κι αν εκδηλώνονταν. Ως απότοκο της πολιτικής αυτής οι Η.Π.Α βρέθηκαν στην ανάγκη να αποδώσουν προτεραιότητα στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η εξάλειψη της οποίας βρέθηκε υψηλά στο παλμαρέ της εξωτερικής τους πολιτικής (Mead, 2004; Levine and Papasotiriou, 2011).

Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε αναβάθμισε την τρομοκρατία ως μιας εκ των κορυφαίων απειλών για την ειρήνη και την ασφάλεια στον κόσμο (απόφαση 1373, παρ. 3, 2001).

Οι απόψεις των αναλυτών σχετικά με την 9/11 μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο κύριες προσεγγίσεις. Η πρώτη από αυτές υποστηρίζει ότι η 11^η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε μια -προφανώς- σοβαρότατη κρίση που όμως δεν προκάλεσε ριζικές αλλαγές στη δομή του διεθνούς συστήματος. Οι θιασώτες της πρώτης προσέγγισης παρουσιάζουν την άποψη ότι η επίθεση δεν οδήγησε στην αλλαγή των βασικών συνιστωσών που αποτυπώνονταν εκείνη την εποχή στη διεθνή σκηνή. Πολλώ δε μάλλον δεν αποδέχονται μια σχέση αιτίου-αιτιατού ως προς την αλλαγή των βασικών αρχών της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής λόγω της τρομοκρατικής επίθεσης (Leffler, 2011). Δεν θα μπορούσαν να μην αποδεχθούν την προφανή διαφοροποίηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, η οποία όμως δεν απέκλινε, σύμφωνα με τους ίδιους, σημαντικά από τους παραδοσιακούς στόχους της υψηλής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών. Από την άλλη, η δεύτερη σχολή σκέψης θεωρεί την 11^η Σεπτεμβρίου ως ένα ιστορικό ορόσημο, δηλαδή την αφετηριακή πράξη μιας νέας εποχής (Buzan, 2006; Cox, 2002).

Ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι εάν η 11^η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε τον κινητήριο μοχλό στις εξελίξεις της χάραξης της υψηλής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών. Επιπλέον, ερευνάται η ύπαρξη μιας σχέσης αιτίου-αιτιατού, αναδεικνύοντας την επίδραση της ενέργειας στη διαμόρφωση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, στην εσωτερική πολιτική σκηνή, στην οικονομία και τέλος στη θέση των Η.Π.Α στον κόσμο. Θέτει επίσης ως στόχο να ασκήσει κριτική στη σχολή σκέψης που δεν αποδέχεται την 9/11 ως δομική αλλαγή τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό των Η.Π.Α, χρησιμοποιώντας ως βασικό επιχείρημα την αδυναμία τούτων των απόψεων να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις που ακολούθησαν την επίθεση καθώς και τις τελικές επιπτώσεις αυτής. Με σκοπό να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα έγινε μια βιβλιογραφική επισκόπηση που κατέληξε σε μια περιγραφική παρουσίαση των γεγονότων.

Στην αρχή της εργασίας γίνεται μια σταχυολόγηση των φάσεων διαμόρφωσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά τον ψυχρό πόλεμο που διακρίνεται σε τέσσερις χρονικές περιόδους, ξεκινώντας από το 1990 και φτάνοντας ως σήμερα περίπου.

Ακολουθούν δύο κύριες ενότητες που εμπεριέχουν τέσσερις επιμέρους υποενότητες. Το πρώτο μέρος αφορά την χρονική περίοδο από τη στιγμή της εκδήλωσης της επίθεσης το 2001 καλύπτοντας το διάστημα ως το 2012, έτος που παρατηρείται η έκρηξη της αραβικής άνοιξης την οποία συνόδευσε η άνοδος ενός νέου πόλου εξουσίας, της Κίνας. Στα χρόνια διακυβέρνησής της από τον Σι, η Κίνα εκβάλλει στη διεθνή σκηνή με δυναμικό τρόπο και υψηλές αξιώσεις για την εξυπηρέτηση των δικών της περιφερειακών συμφερόντων, σε μια προσπάθεια αναβάθμισης της θέσης της στο διεθνές στερέωμα (Παπασωτηρίου, 2013). Στη συγκεκριμένη περίοδο, η εργασία εστιάζει σε τέσσερις τομείς οι οποίοι συνυφαίνονται μεταξύ τους και δομούν αυτό που συνοπτικά αποκαλούμε υψηλή στρατηγική.

Η υψηλή στρατηγική ορίζεται ως ένας μακροπρόθεσμος σχεδιασμός ενός κρατικού δρώντα προκειμένου να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του διεθνούς συστήματος και να εξυπηρετήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα εθνικά του συμφέροντα. Τα κράτη εντοπίζουν τις ευκαιρίες και τις απειλές για τα συμφέροντά τους και για να τα εξασφαλίσουν κινητοποιούν όλα τα διαθέσιμα μέσα που έχουν. Αυτά τα μέσα κατηγοριοποιούνται σε πέντε βασικές συνιστώσες που αφορούν τη στρατιωτική ισχύ, τις οικονομικές δυνατότητες, τη διπλωματία, τις ευκαιρίες που απορρέουν από την εσωτερική πολιτική και τη διεθνή νομιμοποίηση (Παπασωτηρίου, 2004, σσ. 13-33).

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αφορά την περίοδο από το 2011 ως σήμερα στην οποία τα χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος αλλάζουν άρδην. Εξετάζοντας τις υποενότητες που προαναφέρθηκαν συμβάλλει στην κατανόηση του νέου υβριδικού κόσμου που αναδύεται καθώς και των πολυμορφικών χαρακτηριστικών του. Ακριβέστερα, ανακαλύπτει μια σχέση αιτίου-αιτιατού που οδηγεί στην ανάδυση νέων χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος που πλέον απαρτίζεται από λίγους πόλους αλλά και από πολλά επιμέρους μικρότερα κέντρα εξουσίας. Η οικονομική ισχύς, η γεωπολιτική θέση και η συμμετοχή σε περιφερειακά δίκτυα καθιστούν τα κέντρα αυτά φορείς διαμόρφωσης διεθνών εξελίξεων, καθώς πολλαπλασιάζουν την ισχύ τους στη διεθνή αρένα (Kissinger, 2014; Λάβδας, 2024).

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα και η εργασία ολοκληρώνεται με τη βιβλιογραφική επισκόπηση.

Μεθοδολογία

Η εργασία ερευνά τη διάδραση μεταξύ της τρομοκρατικής επίθεσης της 9/11 και της αντίδρασης του αμερικανικού πολιτικοστρατιωτικού κατεστημένου (establishment) από τη μία και από την άλλη των επιπτώσεων που είχε η 11^η Σεπτεμβρίου στην ανάπτυξη ενός νέου διεθνούς συστήματος. Τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα εάν οι επιπτώσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στοιχειοθετούν μια τομή που δρομολόγησε τη μετάβαση σε μια νέα ιστορική περίοδο ή αν η επίθεση θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια σημαντικότερη κρίση που όμως δεν προκάλεσε συστημικές αλλαγές στο διεθνές πεδίο.

Για την ολοκλήρωση της εργασίας χρειάστηκε η συστηματική μελέτη της πλούσιας βιβλιογραφίας που υπάρχει επί του θέματος. Η εργασία αντλεί ορισμένες θεωρητικές προκειμένες από τη θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού που διατύπωσε ο καθηγητής J. Mearsheimer (2014), προκειμένου να κατανοήσει την πολύπλοκη πραγματικότητα και να καταλήξει στα δικά του συμπεράσματα. Η επιλογή τούτης της θεωρητικής προσέγγισης στην εργασία δηλώνεται προκαταβολικά για να φανερώσει και τους περιορισμούς στους οποίους η ίδια υπόκειται.

Οι επιλογές των πηγών αφορούν χρονολογικές περιόδους που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής των Η.Π.Α διαχρονικά, δίνοντας έμφαση στα τελευταία είκοσι χρόνια. Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από βιβλία και άρθρα πολιτικών επιστημόνων, διεθνολόγων, ιστορικών, φιλοσόφων της επιστήμης, Ελλήνων και ξένων ακαδημαϊκών καθώς και δημοσιογράφων που ασχολούνται με αντίστοιχα ζητήματα. Για την ολοκλήρωση της εργασίας ήταν απαραίτητη η ενδελεχής έρευνα της πλούσιας βιβλιογραφίας σχετικά με τα θέματα αυτά, ώστε να καταστεί εφικτή η ολοκληρωμένη παρουσίαση των γεγονότων.

Πιο συγκεκριμένα, αντλήθηκαν στοιχεία από διαδικτυακές βιβλιοθήκες μέσω της εύρεσης ψηφιοποιημένων αρχείων των πανεπιστημίων του Chicago, του Harvard, του Cambridge, του Princeton, του Παντείου Πανεπιστημίου, του Ε.Κ.Π.Α, του Α.Π.Θ, της Βουλής των Ελλήνων, ιδρυμάτων όπως το Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής, το Hudson Institute, το Carnegie Endowment for International Peace και το Watson Institute International and Public Affairs, μεταξύ άλλων. Έγιναν αναζητήσεις στον ιστότοπο Heal Link, JSTOR αλλά και στις διαδικτυακές εκδόσεις έγκριτων περιοδικών όπως ο Economist, Foreign Affairs, το Politico αλλά και εφημερίδων όπως ο The Guardian, οι New York Times, η Washington Post και η Καθημερινή. Η

έρευνα στις διαδικτυακές πηγές πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιώντας λέξεις κλειδιά και σύνθετες τεχνικές αναζήτησης όπως οι τελεστές Boole, οι συνδυασμοί «and/και, or/ή, not/όχι» προκειμένου να έχουμε αποδοτικότερα αποτελέσματα στην αναζήτησή μας.

Τέλος, χρησιμοποιήθηκαν συνεντεύξεις ή και δηλώσεις Αμερικανών και Ευρωπαίων υψηλόβαθμων αξιωματούχων, αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων καθώς και πρώην επικεφαλής ή υπαλλήλων διοικητικών αμερικανικών υπηρεσιών, από τις οποίες απομονώθηκαν αποσπάσματα προκειμένου να δοθεί έμφαση σε αυτά.

Κεφάλαιο 1: Περιοδολόγηση αμερικανικής στρατηγικής μετά τον ψυχρό πόλεμο

Η 11^η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε αναμφίβολα ένα γεγονός εξαιρετικά βαρύνουσας σημασίας που άλλαξε δραματικά το ρου της αμερικανικής αλλά και της διεθνούς πολιτικής. Η τρομοκρατική ενέργεια θρυμμάτισε για δεύτερη φορά, μετά το Περλ Χάρμπορ, την αίσθηση της γεωπολιτικής ασυλίας, που είχε εγκολλωθεί στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα και κατ' επέκταση στη συνείδηση της αμερικανικής κοινωνίας. Πρόκειται για την πρώτη επίθεση που οι Η.Π.Α δέχονται στο ηπειρωτικό τους έδαφος μετά την Αγγλική εισβολή τα χρόνια του Αμερικανοβρετανικού πολέμου (1812-1815). Ήταν μια επίθεση που στόχευε τα κτήρια-σύμβολα του παγκόσμιου εμπορίου στην καρδιά της Νέας Υόρκης και μάλιστα σε μια χρονική στιγμή όπου οι Η.Π.Α απολάμβαναν την κυριαρχία τους σε ολόκληρο τον κόσμο.

1.1 Πρώτη φάση 1988-1992

Η πρώτη φάση αφορά την περίοδο 1988-1992, δηλαδή τα χρόνια της προεδρίας G.H. Bush. Τα βασικά χαρακτηριστικά της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου ήταν η αυτοσυγκράτηση και ο πραγματισμός. Για να αναπτύξουμε τον συλλογισμό μας μελετήσαμε τη δράση των Η.Π.Α σε δύο διαφορετικές περιπτώσεις (case studies)¹, που σχετίζονταν με τη στάση των Η.Π.Α στην κρίση του αραβικού κόλπου (1990-1991) και με τον τρόπο διαχείρισης της ηττημένης, από τον ψυχρό πόλεμο, Ρωσίας.

Η στάση της Αμερικής και στις δύο περιπτώσεις καλλιέργησε την αίσθηση ότι πρωταρχικός στόχος της υπερδύναμης αποτελούσε η εγγύηση της εφαρμογής των κανόνων του διεθνούς συστήματος και όχι η αμιγώς εξυπηρέτηση των εθνικών της συμφερόντων. Για παράδειγμα, στον πόλεμο του κόλπου (1990-91), οι Η.Π.Α όρισαν την κρίση βάσει των κανόνων διεθνούς δικαίου, αναγνωρίζοντας την παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας ενός κυρίαρχου κράτους και αντιδρώντας αναλογικά, σύμφωνα με τους κανόνες της διεθνούς κοινότητας, μεθόδευσαν την απάντησή τους μέσω του Ο.Η.Ε. Αποκατέστησαν την κυριαρχία του Κουβέιτ απωθώντας τον ιρακινό στρατό στα σύνορα του, χωρίς ωστόσο να επιδιώξουν την αλλαγή του

¹ Για μια πιο συστηματική μελέτη σχετικά με τον πρώτο πόλεμο του Αραβικού κόλπου βλ. “The Gulf Conflict, 1990-1991: Diplomacy and War in the New World”.

Για τον τρόπο διαχείρισης της Ρωσίας από την κυβέρνηση του G.H. Bush βλ. “Power and Purpose: American Policy toward Russia after the Cold War”.

ιρακινού καθεστώτος (regime change), εισβάλλοντας στην επικράτεια του Ιράκ. Η εν λόγω νοοτροπία της κυβέρνησης G.H. Bush είχε τη σύμφωνη γνώμη του Κογκρέσου και εξέφραζε ένα ευρύτερο consensus ως προς τον χειρισμό των διεθνών υποθέσεων. Για τον λόγο αυτό οι Η.Π.Α συγκέντρωσαν την υποστήριξη όλων των συμμάχων τους, ακόμη και της Ρωσίας στη διαχείριση της σύγκρουσης.

Η ίδια ρεαλιστική προσέγγιση παρατηρείται και στην προσπάθεια επανένταξης (engagement) της ηττημένης Ρωσίας στο διεθνές σύστημα μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ, ώστε να αποφευχθεί μια ενδεχόμενη ανάδυση ρεβανσιστικών ή και αναθεωρητικών ρωσικών τάσεων. Στόχος της αμερικανικής στρατηγικής στο θέμα της Ρωσίας ήταν η παροχή βοήθειας προς αυτή, προκειμένου να προχωρήσει ο εκδημοκρατισμός και η ανάκαμψή της. Η αναδιαμόρφωση του δόγματος του N.A.T.O, απέδωσε στη Ρωσία τις πολυπόθητες συμμαχικές ζώνες που επιθυμούσε και αποτέλεσε την απαρχή μιας σειράς διπλωματικών σχέσεων που κατέληξαν αργότερα στο Partnership for Peace Programme (Goldgeier & McFaul, 2003). Στο πλαίσιο αυτό δρομολογήθηκε η συλλογή των διάσπαρτων πυρηνικών οπλικών συστημάτων από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες και ο έλεγχος τους κεντρικά από τη Μόσχα.

Το νέο αφήγημα (new speak) της κυβέρνησης G.H. Bush για τη δόμηση της νέας παγκόσμιας μεταψυχροπολεμικής τάξης (the new world post-cold war order) αντλούσε στοιχεία από τη δεξαμενή του ουϊλσονιανού θεσμικού φιλελευθερισμού του μεσοπολέμου, δηλαδή της αφοσίωσης στους κανόνες του διεθνούς δικαίου και στη βάση της λειτουργίας του Ο.Η.Ε (Παπασωτηρίου, 2002). Οι διαβουλεύσεις με τους συμμάχους ήταν ένα επιπρόσθετο μέσο που διασφάλιζε την εύρυθμη λειτουργία της διεθνούς κοινότητας. Στο νέο αφήγημα συνυφαίνονταν στοιχεία θεσμικού φιλελευθερισμού από τη μία και ρεαλισμού από την άλλη. Υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, στον νέο κόσμο που οικοδομούνταν, οι ηττημένοι έπρεπε να έχουν θέση καθώς οι κανόνες της Βεσφαλίας εξακολουθούσαν να είναι παγιωμένοι και να υπερισχύουν οποιασδήποτε άλλης αρχής. Το 1992 είχε αποκρυσταλλωθεί ότι το νέο θεσμικό οικοδόμημα θα έπρεπε να είναι ανοιχτό σε όλους. Επιπρόσθετα οι Ηνωμένες Πολιτείες ως μια εξέχουσα δύναμη στον κόσμο (exceptional power) ήταν επιφορτισμένες με τον διττό ρόλο, αφενός των αρχιτεκτόνων της νέας τάξης πραγμάτων και αφετέρου των εγγυητών των κανόνων της (Lipset, 1996).

Το τέλος του ψυχρού πολέμου που σχεδόν συνέπεσε χρονικά με τις προεδρικές αμερικανικές εκλογές (1992), σηματοδότησε μια νέα περίοδο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν

αυξήσει την ισχύ τους λόγω της επικράτησης στους δύο παγκοσμίους πολέμους αλλά και στη μανιχαϊστικού τύπου σύγκρουση του ψυχρού πολέμου. Ακριβέστερα, η επένδυση του αμερικανικού έθνους τόσο σε ανθρώπινο όσο και σε υλικό δυναμικό, σε αυτές τις μεγάλες συγκρούσεις κατέστησαν τη χώρα ηγεμονεύουσα πλανητική δύναμη (πάντως σίγουρα του δυτικού ημισφαιρίου) και άρα με δυνατότητα να επεμβαίνει στα γεωπολιτικά πλανητικά ζητούμενα. Τα μεγάλα θέματα που προέκυψαν μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου για τις Η.Π.Α ήταν η νοσηματοδότηση της νίκης τους στη τετρακονταετή έμμεση σύγκρουση με την Ε.Σ.Σ.Δ και επιπλέον η νέα δομή του διεθνούς συστήματος.

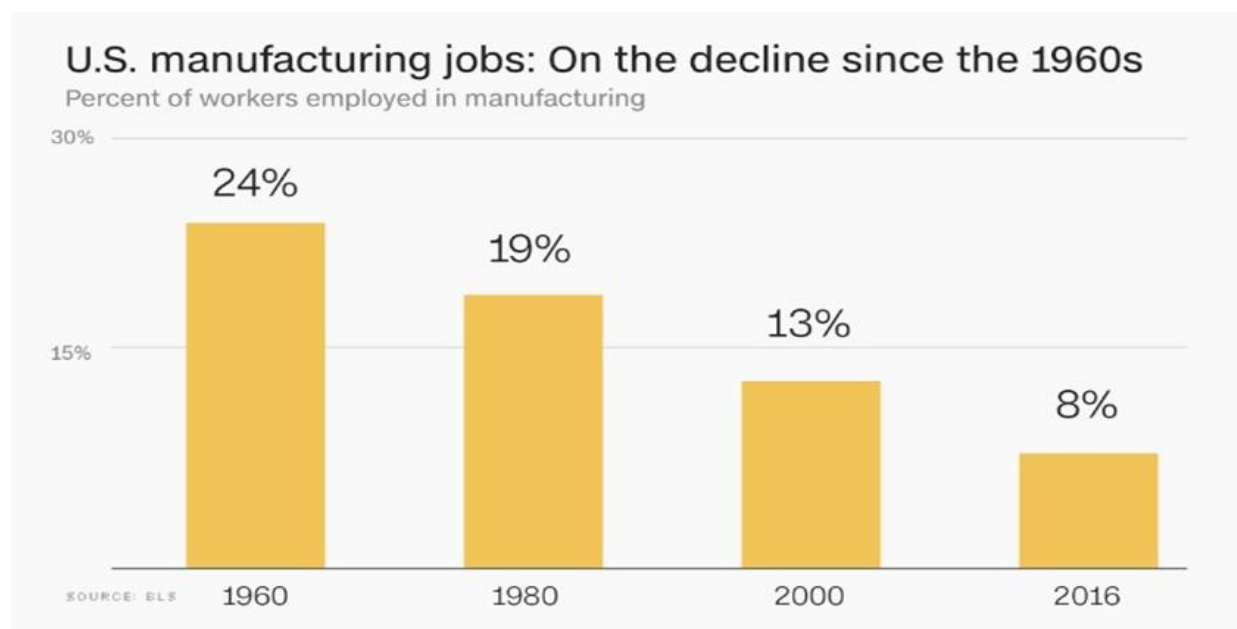
1.2 Δεύτερη φάση 1992-2001

Η δεύτερη φάση αφορά τη χρονική περίοδο από το 1992 ως το 2001 στην οποία κυριάρχησε μια ιδεολογική ύβρις που συνοπτικά περιγράφηκε, από τον πολιτικό επιστήμονα Francis Fukuyama, ως το τέλος της ιστορίας (Fukuyama, 1992). Ως ιδεολογικό αφήγημα, εξέφραζε την απαξίωση του πολιτικού προτάγματος του κομμουνισμού ως συμπερικοδομήματος, ενός οικονομικού συστήματος βασισμένο στον απόλυτο κρατικό έλεγχο. Ταυτόχρονα εκθειάζε την επικράτηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας και του καπιταλισμού. Οι δύο συνιστώσες μετατρέπονταν πια σε νομοτελειακές «κανονικότητες» και σε μη αναστρέψιμα συμβάντα, διότι ο κόσμος υφίστατο ταυτόχρονα δύο τεκτονικές εξελίξεις που έκαναν τις δύο σταθερές, μη αναστρέψιμες.

Η πρώτη από τις εξελίξεις ήταν η νέα, πιο ολοκληρωμένη μορφή παγκοσμιοποίησης και η δεύτερη ήταν η τεχνολογική επανάσταση. Ο δημοσιολόγος Thomas Friedman στο βιβλίο του *The Lexus and the olive tree* ανέφερε ότι *«πλέον φεύγουμε από τις παραδοσιακές κοινωνίες και μπαίνουμε στην κοινωνία της μετα-νεωτερικότητας»* (2000, p. 13). Σε αυτή, τα κανάλια ανάπτυξης του νεωτερικού καπιταλισμού αλλά και των νεοφιλελεύθερων ιδεών που τον συμπλήρωσαν, ήταν κατά κύριο λόγο η παγκοσμιοποίηση και μια πρωτοφανής τεχνολογική ανάπτυξη. Ο Τσουκαλάς (2024) συμπληρώνει τη σκέψη του Friedman παρατηρώντας ότι στο νεοφιλελευθερισμό, το οικονομικά ντετερμινιστικό επικρατεί κατά κράτος επί του ιδεολογικού-πολιτικού².

² Ο Τσουκαλάς στο βιβλίο του *«Το πολιτικό στη σκιά της πανδημίας»* (2021), αναφέρει ότι η σημερινή μορφή του άκρατου καπιταλισμού έχει ένα μεγάλο φάσμα επιρροής στους τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης, από την οικογένεια ως το εκπαιδευτικό σύστημα. Διότι μετατρέπει τον πολίτη σε ιδιώτη-καταναλωτή, αλλαγή που επηρεάζει την αλυσίδα της κοινωνικοποίησης. Η επικράτηση της νέας μορφής του καπιταλισμού απαιτεί μεγαλύτερη εξειδίκευση

Αυτές οι παρατηρήσεις μας βοηθούν να αντιληφθούμε ότι στις Η.Π.Α δημιουργήθηκε σταδιακά μια ιδεολογική ηγεμονία που συνέπλευσε με τις ανάγκες ενός καπιταλιστικού συστήματος το οποίο ήταν δύσκολο να οριοθετηθεί, στην προσπάθεια του να αναζητήσει επικερδείς τοποθεσίες, φθηνά εργατικά χέρια και καθεστώτα φοροαπαλλαγών. Συνεπώς, η παγκοσμιοποίηση διατάραξε τη σχέση των εταιρικών σχηματισμών με την αμερικανική κοινωνία που παραδοσιακά ήταν σημαντικές (Murray, 2013). Καθώς οι μεγάλες εταιρείες αποχωρούσαν από την ηπειρωτική χώρα, το αμερικανικό κράτος έχανε σε συντελεστές ισχύος, κυρίως οικονομικούς³.

Πίνακας 1: Ποσοστά μείωσης των εργαζομένων στην αμερικανική βιομηχανία (1960-2016).

Στον Πίνακα 1 φαίνονται τα μειούμενα ποσοστά των εργατών που απασχολούνταν στην αμερικανική βιομηχανία. Η απόφαση των μεγάλων αμερικανικών εταιρειών να αποχωρήσουν από

παραμερίζοντας όμως την γενική παιδεία. Το αποτέλεσμα τούτων των πολιτικών ήταν -και εξακολουθεί να είναι- η μείωση της ικανότητας της πολιτείας και του εκπαιδευτικού συστήματος των κρατών να παράγουν πολίτες. Ο ίδιος συνεχίζει εξηγώντας ότι ένα από τα μεγάλα ζητήματα της εποχής μας είναι ότι ο homo economicus επικρατεί πλέον του homo politicus.

³ Η αποχώρηση των Αμερικανικών εταιριών έσπασε μια μεγάλη αμερικανική παράδοση κατά την οποία ο θεσμός της εταιρείας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με την κοινότητα. Μια εταιρεία που δραστηριοποιούνταν οικονομικά σε μια πόλη ήταν ταυτόχρονα χορηγός των τεχνών και συνδέονταν με την τοπική κοινωνία ποικιλοτρόπως. Η σχέση αυτή σήμερα έχει διαρραγεί και η διάρρηξη με τη σειρά της δημιούργησε συνθήκες κοινωνικής ρήξης στην αμερικανική κοινότητα καθώς πολλαπλασίασε τα μη προνομιούχα στρώματα και τις οικογένειες ανέργων.

τις Η.Π.Α και να εγκαταστήσουν τις υποδομές τους αλλού στον κόσμο δημιούργησε μεγάλα ποσοστά ανεργίας και κοινωνικής δυσaréσκειας.

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό του αμερικανικού κατεστημένου στη δεύτερη αυτή φάση ήταν η σταδιακή παγίωση μιας πεποίθησης ότι το κρατοκεντρικό σύστημα λειτουργούσε ως τροχοπέδη για την πλανητική ευημερία. Συγκεκριμένα το επιχείρημα βασιζόταν στην αντίληψη ότι το κράτος ως πηγή παραγωγής εξουσίας, συστηματικά αρνούσαν να εκχωρήσει μέρος της εξουσίας του σε μια υπερεθνική παγκόσμια αρχή (Allison, 2018). Η διαπίστωση ότι το υφιστάμενο κρατοκεντρικό σύστημα λειτουργούσε ως εμπόδιο στη δόμηση μιας ουίλσονιανής λίγκας εθνών, λειτούργησε επιβαρυντικά για τις αλλαγές που ευαγγελίζονταν οι οπαδοί αυτής της θεωρίας.

Ο ρόλος που θα ενσάρκωνε η νέα Αμερική στο πλανητικό σύστημα αφορούσε την υπεράσπιση συγκεκριμένων αρχών στο διεθνές σύστημα. Εφόσον η φιλελεύθερη δημοκρατία είχε επικρατήσει θριαμβευτικά έναντι άλλων, εναλλακτικών μορφών κοινωνικοπολιτικής και οικονομικής οργάνωσης, οι νόρμες που η ίδια προάσπιζε αποκτούσαν πλέον μεγαλύτερη βαρύτητα. Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών που η ίδια πρόσβευε, ήταν υπέρτερες αξίες συγκριτικά με την παρωχημένη κρατική κυριαρχία.

Έτσι, το φιλελεύθερο ιδεολόγημα τάχθηκε υπέρ των ανθρωπιστικών επεμβάσεων (humanitarian interventions), επιστρατεύοντας τον εκδημοκρατισμό ως νομιμοποιητικό επιχείρημα για να πείσει για το καλοήθες αφήγημά του. Το εν λόγω θεώρημα μετουσιώθηκε μέσω των στρατιωτικών επεμβάσεων, που βαφτίστηκαν ανθρωπιστικές, όπου διαπιστώνονταν η καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή πολιτικών ελευθεριών. Την ισχύ του εγχειρήματος δεν μπορούσε να αναστείλει ούτε η επίκληση της παραβίασης της εθνικής κυριαρχίας, αλλά ούτε οι κανόνες του διεθνούς δικαίου, τα οποία αμφοτέρωθεν δεν ήταν ικανά να περιορίσουν την ορμή της εξάπλωσης των τάσεων του νέου διεθνούς συστήματος⁴. Με άλλα λόγια τούτο το ιδεολόγημα έγινε η κινητήριος δύναμη της επιβολής της δημοκρατίας.

Ο πραγματισμός και η ισορροπία ισχύος των προηγούμενων ετών που ήταν βασισμένη στους κανόνες δικαίου και στο κρατοκεντρικό σύστημα, αντικαταστάθηκαν από μια νέα αξία που αφορούσε την προώθηση και την προάσπιση της δημοκρατίας. Για τη δόμηση της νέας τάξης

⁴ Η περίπτωση της εμπλοκής στη Γιουγκοσλαβία αποτελεί ένα σαφές παράδειγμα τούτης της λογικής.

πραγμάτων κομβικό στοιχείο αποτελούσε η εξάπλωση της δημοκρατίας με οποιοδήποτε κόστος. Στα πλαίσια αυτά ο αμερικανικός στρατός δικαιοδοτούνταν να εισβάλει όποτε κι όπου θεωρούσε ότι καταπατούνταν τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι πολιτικές ελευθερίες.

1.3 Τρίτη φάση 2001 – 2012

Η διεύρυνση του Ν.Α.Τ.Ο στην αρχή της νέας χιλιετίας προχώρησε με τις Η.Π.Α να αδυνατούν να κατανοήσουν τις ρωσικές διαχρονικές ανασφάλειες (Mearsheimer, 2014)⁵. Το Ν.Α.Τ.Ο μετατράπηκε σε εργαλείο προώθησης του νέου ιδεολογήματος που μετουσιώθηκε κλιμακωτά σε μια προσπάθεια προώθησης της δημοκρατίας με ταυτόχρονη αγνόηση της κρατικής κυριαρχίας. Η εξάπλωση της δημοκρατίας που αποτέλεσε το ιδεολόγημα της δεύτερης φάσης στην αρχή δεν χρησιμοποιούσε ως εργαλείο της τη βία, ωστόσο μετά την 9/11 η χρήση βίας αναβαθμίστηκε σε κύριο συστατικό της άσκησης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής (ό.π.).

Ένα από τα χαρακτηριστικά που αφορά την περίοδο από το 2001 και έπειτα είναι η χρήση της στρατιωτικής ισχύος προκειμένου ο εκδημοκρατισμός να απλωθεί παντού στη γη. Σε τούτη τη φάση οι αξιώσεις που συνδέονται ιστορικά με αντιιμπεριαλιστικά, αντιαποικιακά, αντισιωνιστικά κινήματα του αραβικού ριζοσπαστικού χώρου, εκφράστηκαν μέσω ενός συμβολικού χτυπήματος στην υπερδύναμη, που ως στόχο είχε την αλλοίωση της ιεράρχησης των προτεραιοτήτων της υπερδύναμης. Σε αυτή την περίοδο εγκαταλείφθηκε κάθε πρόφαση για το κράτος δικαίου, τις πολιτικές ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ακόμα και στο εσωτερικό των Η.Π.Α παρατηρήθηκε η συρρίκνωση των πολιτικών ελευθεριών των πολιτών.

1.4 Τέταρτη φάση 2012-2023

Πλέον μπαίνουμε σε μια νέα φάση η οποία, με αφορμή όλες τις παλινωδίες των προηγούμενων ετών και συγκεκριμένα την υπερβολική εστίαση στην εξωτερική πολιτική, προσέφερε πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη λαϊκιστικών πολιτικών. Στην εσωτερική πολιτική σκηνή των Η.Π.Α εμφανίστηκε ένας χαρισματικός λαϊκιστής που επιχειρεί να γυρίσει τον χρόνο πίσω. Ο Donald Trump υποστήριξε τον οικονομικό προστατευτισμό που σε μικρότερο βαθμό

⁵ Το 2004 ο πρόεδρος Πούτιν είχε δηλώσει ότι η Ρωσία θα μπορούσε να αποτελέσει μέλος του Ν.Α.Τ.Ο. Όμως από εκείνη τη στιγμή ο οργανισμός άρχισε να διευρύνεται.

υποστήριξε και ο προκάτοχός του, την επιστροφή της βαριάς βιομηχανίας πίσω στην πατρίδα της και υποσχέθηκε χρηματοδοτήσεις για προγράμματα ανάκαμψης της αμερικανικής οικονομίας, εστιάζοντας στις δημόσιες υποδομές (Lipton, 2024). Εμφανίστηκε προκλητικά αδιάφορος ως προς την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής την οποία συστηματικά αρνείται λόγω της επιθυμίας του για πρόοδο της βαριάς αμερικανικής βιομηχανίας, δίχως όρους. Ευαγγελίζεται την επιστροφή σε μια πρότερη κατάσταση και η ρητορική του βρίσκει ευήκοα ώτα επειδή τέμνει ένα κοινό που είναι δυσαρεστημένο από τις αποφάσεις του συστήματος διακυβέρνησης της Ουάσιγκτον τα προηγούμενα έτη.

Κεφάλαιο 2: Το τρομοκρατικό χτύπημα είναι γεγονός

Η 9/11 θρυμάτισε την αίσθηση γεωπολιτικής ασυλίας των Η.Π.Α καθώς οι τρομοκράτες κατάφεραν να αδρανοποιήσουν -έστω πρόσκαιρα- τη συμβατική πολεμική μηχανή του έθνους. Ο τρόπος που η υπερδύναμη επέλεξε να απαντήσει στην άνευ προηγούμενου τρομοκρατική επίθεση, χρίζει περαιτέρω έρευνας καθώς αποτελεί ορόσημο για τον τρόπο που έκτοτε διαμορφώθηκε η αμερικανική εξωτερική πολιτική. Αποτέλεσμα της επίθεσης ήταν η εμφανής αδυναμία του ισχυρότατου συμβατικού στρατιωτικού μηχανισμού των Η.Π.Α, να απαντήσει με τους παραδοσιακούς τρόπους αντιμετώπισης παρόμοιων ενεργειών. Η αδυναμία αυτή οφείλεται στη δυσκολία αποσαφήνισης της εδαφικής προέλευσης της απειλής, η οποία δεν ήταν ξεκάθαρα εθνοκρατική. Η εδαφοποίηση της απειλής ήταν απαραίτητη προκειμένου ο πολιτικός μηχανισμός της υπερδύναμης να καταφέρει να κινητοποιήσει τους πόρους του, ώστε να ανταπαντήσει στην άνευ προηγούμενου πρόκληση (Rumsfeld, 2001; Allison, 2004).

Στην προσπάθεια να δοθεί απάντηση αναδύθηκε στο πολιτικό σκηνικό ένα νέο ιδεολογικό δόγμα το οποίο εκκολάφθηκε στους κόλπους των νεοσυντηρητικών του ρεπουμπλικανικού κόμματος, που έθεσε τις προϋποθέσεις διαμόρφωσης ενός αμερικανικού imperium. Το νέο αυτό δόγμα (νεοσυντηρητικό όπως ονομάστηκε) υποστηρίχθηκε από τους ακραίους φιλελεύθερους (extreme liberals) που την προηγούμενη δεκαετία είχαν αρχίσει να νομιμοποιούν την ιδέα της εξαγωγής της δημοκρατίας μέσω των «ανθρωπιστικών» επεμβάσεων στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής αλλά και εν γένει του ισλαμικού κόσμου. Το δόγμα των ανθρωπιστικών επεμβάσεων συνυφάνθηκε με τον милитарισμό των νεοσυντηρητικών που εντέλει εφάρμοσαν ένα ουίλσονιανό μεν, βίαιο δε, επεμβατισμό, σε χώρες με δημοκρατικό έλλειμα. Επιχειρησιακά, αφού όρισαν την εθνοκρατική προέλευση της απειλής, καταδεικνύοντας το Αφγανιστάν και όσα κράτη υπέθαλπαν τρομοκρατικές οργανώσεις ικανές να σπείρουν το χάος σε δυτικές χώρες, άρχισαν να εφαρμόζουν το νέο δόγμα του προληπτικού πολέμου εναντίων των κρατικών οντοτήτων που συγκροτούσαν τον «*άξονα του κακού*» (Walzer, 2006; Yoo & Delahunty, 2009). Δηλαδή εκείνων των κρατικών δρώντων χωρίς τη βοήθεια των οποίων οι τρομοκρατικές ομάδες δεν θα είχαν τις υλικές δυνατότητες και την εδαφική ασυλία ώστε να είναι σε θέση να πραγματώσουν τέτοιας έκτασης και έντασης τρομοκρατικά χτυπήματα. Οι επεμβάσεις όμως στη Μέση Ανατολή οδήγησαν τις Ηνωμένες Πολιτείες σε στρατηγική υπερέκταση συνέπεια της οποίας ήταν οι

σοβαροί τριγμοί στο ιδεολογικό επίχρισμα της προβολής της αμερικανικής ισχύος, που βασίζονταν σε μια καλοήγη ηγεμονία που πρότασσε το φιλελεύθερο αφήγημα (Υφαντής, 2023).

2.1 Εξωτερική πολιτική περιόδου 2001-2012

Η απόλυτη στρατιωτική υπεροχή των Η.Π.Α κατά την επίθεση στο Αφγανιστάν το 2001 και στο Ιράκ το 2003 αποτέλεσε σημείο καμπής για τον τρόπο που η Αμερική αντιλαμβανόταν τον πόλεμο και την εξωτερική της πολιτική. Τον Δεκέμβριο του 2001 ξεκίνησε η επιχείρηση στο Αφγανιστάν με κωδική ονομασία διαρκής ελευθερία (Enduring Freedom), η οποία στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία καθώς το καθεστώς των Ταλιμπάν κατάρρευσε εντός λίγων ημερών. Κατόπιν οι επιχειρησιακές δυνάμεις των Η.Π.Α ξεκίνησαν έναν δεύτερο πόλεμο κατά του Ιράκ αυτή τη φορά πασχίζοντας να υλοποιήσουν τον πυρήνα της στρατηγικής τους.

Ο πυρήνας της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής αφορούσε την αφαίμαξη των βίαιων και αυταρχικών καθεστώτων της Μέση Ανατολή και την αντικατάστασή τους από δημοκρατίες, φύλλα προσκείμενες προς τις Η.Π.Α και τα συμφέροντά τους. Η πρόφαση που οι Αμερικανοί διαμορφωτές της εξωτερικής πολιτικής επινόησαν για την εισβολή στο Ιράκ, ήταν οι συναλλαγές του Σαντάμ Χουσεϊν με την Αλ Κάιντα και η διατήρηση όπλων μαζικής καταστροφής στο ιρακινό οπλοστάσιο. Ο Υπουργός Άμυνας της κυβέρνησης G.W. Bush, Donald Rumsfeld έγραψε στο βιβλίο του ότι η πτώση του καθεστώτος Σαντάμ θα προκαλούσε πολιτικό σεισμό στην περιοχή, σκιαγραφώντας τόσο το στίγμα όσο και τις φιλοδοξίες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής (Biddle, 2005; Rumsfeld, 2011).

Η αστραπιαία συντριβή τόσο των Ταλιμπάν όσο και του τακτικού ιρακινού στρατού ήταν αποτέλεσμα της χρήσης ενός συνδυασμού υπέρτερων τεχνολογικών στρατιωτικών συστημάτων, ταχύτητας και ακρίβειας πληγμάτων (Barnett, 2004). Η στρατιωτική ισχύς των Η.Π.Α και πιο συγκεκριμένα τα αεροπορικά πλήγματα απόλυτης ακρίβειας, οδήγησαν στην κατάρρευση του καθεστώτος Χουσεϊν. Βασική στόχευση της εμπλοκής ήταν μια γρήγορη και αποφασιστική νίκη σε περίπτωση οποιασδήποτε στρατιωτικής εμπλοκής (Preble, 2021). Έχοντας ακόμη νωπή τη μακρόχρονη και αιμοβόρα συμμετοχή στο Βιετνάμ, η αμερικανική ηγεσία εφαρμόζοντας στοιχεία του δόγματος Powell επεδίωκε την αποφυγή στρατηγικών αβεβαιοτήτων και κατ' επέκταση των πολιτικών τους συνεπειών (Powell, 1992). Η υλικοτεχνική υποδομή της υπερδύναμης επέτρεπε τη χρήση πλατφορμών που ήταν ικανές να προσβάλουν στόχους υψηλής αξίας με χαμηλό κόστος,

ρискάροντας ελάχιστες παράπλευρες απώλειες (Campbell, 1998; Farer & Bernard, 2016). Η πολιτική ηγεσία των Η.Π.Α στις περιπτώσεις αυτές χρησιμοποίησε τη στρατιωτική της ισχύ ως εργαλείο υλοποίησης των πολιτικών της στόχων, χωρίς να υποστεί σημαντικές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό καθώς δεν υπήρξε ανάγκη για εκτεταμένες χερσαίες επιχειρήσεις. Το στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα τις προηγούμενες δεκαετίες είχε πετύχει μια τεχνολογική επανάσταση κυρίως στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και της διαστημικής τεχνολογίας, οι καρποί της οποίας ενσωματώθηκαν στην αμερικανική στρατιωτική ισχύ. Τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη, οι κατευθυνόμενοι πύραυλοι, οι πλατφόρμες με ισχύρο αποτύπωμα στα εχθρικά ραντάρ και τα προηγμένα δορυφορικά συστήματα παρακολούθησης, δημιούργησαν μοναδικές επιχειρησιακές δυνατότητες (Petraeus, 2023)⁶. Το στρατηγικό πλεονέκτημα των Ηνωμένων Πολιτειών προσέφερε τη δυνατότητα κυριαρχίας στους τομείς του εναέριου, χερσαίου, θαλάσσιου και διαστημικού χώρου αλλά και στο ανταγωνιστικό περιβάλλον των πληροφοριών που αφορά κυρίως τον κυβερνοχώρο.

Την πολιτική που οι Η.Π.Α θα ακολουθούσαν στη συνέχεια παρουσίασε ο ίδιος ο πρόεδρος Bush στην ομιλία του για το νέο δόγμα στρατιωτικοποίησης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, με αφορμή την 11^η Σεπτεμβρίου (The White House, 2003). Αυτή η νέα οπτική είχε σημαντικές συνέπειες στην υψηλή στρατηγική των Η.Π.Α. Το γεγονός ότι η στρατιωτική τους ισχύς ξεπερνούσε κατά πολύ την αντίστοιχη οποιασδήποτε άλλης μεγάλης δύναμης, επέτρεψε στους Αμερικανούς να υιοθετήσουν μια στρατιωτική στρατηγική (overwhelming force) που βασίστηκε στη χρήση συντριπτικής -ορισμένες φορές και δυσανάλογης- ισχύος, με στόχο την τακτική «παράλυση» του εχθρού και την αναστολή της επιθυμίας του για μάχη. Η λογική αυτή συνυφάνθηκε με το δόγμα της προληπτικής άμυνας (preemptive doctrine - action), που με τη σειρά του νομιμοποίησε θεωρητικά την επέμβαση σε χώρες με καθεστώτα που απειλούσαν τα αμερικανικά συμφέροντα (Walzer, 2006).

Άλλη μια αλλαγή του τρόπου αντίληψης που επικράτησε στην εξωτερική πολιτική μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, ήταν η αποδοχή της πρωτοκαθεδρίας της εκτελεστικής εξουσίας που διέθετε πλέον την πολιτική βούληση αλλά και μια πρωτοφανή στρατιωτική ισχύ, που ενίσχυε τη

⁶ Ο ίδιος στο εγχειρίδιο Marine Corps Counterinsurgency Field Manual αναφέρει στις σελίδες 44-48, ότι το πεδίο είναι πλέον διάφανο. Εννοώντας ότι οι εμπλεκόμενοι στα πεδία των μαχών έχουν αποκτήσει πρόσβαση σε τεχνολογικές πλατφόρμες στις οποίες τα προηγούμενα χρόνια είχαν πρόσβαση μόνο οι Η.Π.Α. Άρα το επιχειρησιακό πλεονέκτημα που είχαν οι Η.Π.Α τις προηγούμενες δεκαετίες πλέον δεν υφίσταται.

δυνατότητα απάντησης σε κάθε δυνητική πρόκληση. Το ιδεολόγημα αυτό έφτασε στην αποθέωση του επί της διακυβέρνησης George W. Bush, όταν η απόλυτη στρατιωτική κυριαρχία συνέπεσε με την απόλυτη ιδεολογική κυριαρχία, που επικράτησε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (Francis Fukuyama, 2006).

Η άποψη αυτή αποκρυσταλλώθηκε επίσης στην έκθεση του Υφυπουργού Άμυνας Douglas Feith (2001-2005) προς τον πρόεδρο του. Ο τότε Υφυπουργός Άμυνας διατύπωνε με στόμφο ότι ο αντικειμενικός στόχος των Η.Π.Α στον πόλεμο του Ιράκ ήταν η αλλαγή του πολιτικού χάρτη της Μέσης Ανατολής και του ισλαμικού κόσμου εν γένει. Η επισκόπηση αυτής της επιστολής ύφανε το πολιτικό ιδεολόγημα της κυβέρνησης Bush που τάσσονταν αναφανδόν υπέρ της χρήσης της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος στην εξωτερική πολιτική (Bacevich, 2008; Layada, 2020). Επίσης και ο Υπουργός Άμυνας της κυβερνήσεως Bush σε συνέντευξή του μετά την 9/11 δήλωνε την ανάγκη μιας δομικής αλλαγής του τρόπου λειτουργίας των αυταρχικών καθεστώτων της Μέσης Ανατολής, που παρείχαν άσυλο στους τρομοκράτες (Rumsfeld, 2011). Έτσι, η εξάπλωση των δημοκρατικών αξιών και η εγκαθίδρυση δημοκρατικών θεσμών στα κράτη της περιοχής μέσω της στρατιωτικής ισχύος, θεωρήθηκε επιβεβλημένη⁷.

Επιπλέον, η στρατηγική των Η.Π.Α μετά την 11^η Σεπτεμβρίου είχε ως στόχο την αποτροπή της διάδοσης όπλων μαζικής καταστροφής (WMD) σε κράτη-παρίες τα οποία σύμφωνα με τις φοβικές εκτιμήσεις της κυβέρνησης Bush, παρείχαν υποστήριξη σε τρομοκρατικές οργανώσεις. Η στρατηγική αυτή όχι απλά απέτυχε να αποτρέψει τη διάδοσή τους αλλά αντιθέτως, συνέβαλε στην ενίσχυση της επιθυμίας των εχθρικών κρατών να αποκτήσουν τέτοιου είδους όπλα. Ενώ το μήνυμα που επιθυμούσε να μεταφέρει η πολιτική ηγεσία των Η.Π.Α στους αυταρχικούς ηγέτες, ήταν η αποθάρρυνση της δημιουργίας πυρηνικών οπλοστασίων, η επιβίωση αυτών των ηγετών ταυτίστηκε με την απόκτηση πυρηνικών όπλων. Ως αποτέλεσμα τα κράτη του «άξονα του κακού» (Βόρεια Κορέα, Ιράν και Ιράκ), όπως τα χαρακτήρισε ο πρόεδρος George W. Bush σε ομιλία του το 2002 (The White House, 2002) αντιλήφθηκαν τις ευρύτερες στοχεύσεις της αμερικανικής

⁷ Στις 18 Σεπτεμβρίου 2001 σε συνέντευξη τύπου, ο Donald Rumsfeld ανέφερε ότι μόνο μια ειρηνευμένη (pacified) ή απελευθερωμένη (liberated) Μέση Ανατολή θα έπαυε να είναι εκτροφείο αντι-Αμερικανών τρομοκρατών. Στόχος ήταν η άνθηση των δημοκρατικών αξιών σε μια γεωπολιτικά ασταθή περιοχή. Η ειρήνη θα επέρχονταν μέσω της αλλαγής του τρόπου ζωής των ανθρώπων αλλά και των συστημάτων διακυβέρνησης των κρατών στην περιοχή. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο θα διασφαλιζόνταν και η εδαφική ακεραιότητα του στενότερου συμμάχου των Η.Π.Α στην περιοχή, του Ισραήλ. Ολόκληρη η συνέντευξη βρίσκεται στα παραρτήματα.

στρατιωτικής επέμβασης. Κρίνοντας από την κατάρρευση του Ιράκ και την ανατροπή του καθεστώτος του ηγέτη του προχώρησαν στην επιτάχυνση των εθνικών τους προγραμμάτων για την απόκτηση όπλων μαζικής καταστροφής λαμβάνοντας την απόφαση αυτή ως εχέγγυο διασφάλισης της εδαφικής τους ακεραιότητας. Στην ενίσχυση της επιθυμίας για την απόκτηση πυρηνικών όπλων καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισαν τα τεκταινόμενα στη Λιβύη. Μετά την απόφαση του Muammar Gaddafi να παραδώσει τα λιβυκά οπλικά συστήματα στους Αμερικανούς έπειτα από αφόρητες πιέσεις, το καθεστώς του βρέθηκε το 2011 σε αδυναμία να διατηρήσει τον έλεγχο της εσωτερικής έννομης τάξης της χώρας, με αποτέλεσμα την πτώση και εντέλει το θάνατο του ίδιου. Το ηθικό δίδαγμα ήταν η ευαλωτότητα των χωρών που ήταν δυνητικοί στόχοι της Ουάσιγκτον (Leffler, 2011).

Το βάρος δόθηκε στο Ιράκ λόγω της γεωγραφικής του θέσης αλλά και των υποτιθέμενων διασυνδέσεων του αυταρχικού του καθεστώτος με την Αλ Κάιντα. Ο εκδημοκρατισμός του Ιράκ θα μπορούσε να λειτουργήσει ως οδοδείκτης για την οικοδόμηση δημοκρατικών θεσμών στα κράτη της ευρύτερης περιοχής. Η Μέση Ανατολή ήταν η πιο κρίσιμη γεωπολιτικά και γεωοικονομικά περιοχή και για τον λόγο αυτό το εγχείρημα του εκδημοκρατισμού είχε μεγαλύτερη βαρύτητα εκεί. Η εύκολη επικράτηση των Αμερικανών στο Αφγανιστάν κατέστησε τον πόλεμο στο Ιράκ ως ένα φυσικό επακόλουθο. Ωστόσο, η διαφορετική αντιμετώπιση της Βόρειας Κορέας που διέθετε πυρηνικό οπλοστάσιο, όχι μόνο κατέδειξε τα όρια του δόγματος του προληπτικού πολέμου αλλά, κατά πολλούς, ιδιαίτερα μετά τη Λιβύη (2012), οδήγησε ορισμένα καθεστάτα (Ιράν, Βόρεια Κορέα) στην επίσπευση της απόκτησης πυρηνικής δυνατότητας (Cordesman & Toukan, 2012).

Η κήρυξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας, με σκοπό την πλήρη εξάλειψη του φαινομένου, οδήγησε την αμερικανική κυβέρνηση, ουσιαστικά, σε αλλαγή του αμερικανικού δόγματος. Το δόγμα της αποτροπής και της ανάσχεσης, που λειτούργησε αποτελεσματικά κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, δεν επαρκούσε, πλέον, για την αντιμετώπιση της νέας απειλής της τρομοκρατίας. Οι Η.Π.Α, φτάνοντας στο συμπέρασμα ότι είναι αδύνατο να αποτρέψουν τρομοκράτες που επιθυμούν να θυσιάσουν την ίδια τους τη ζωή, αποφάσισαν να μεταφέρουν τον πόλεμο στο έδαφος του αντιπάλου, προλαμβάνοντας τις όποιες επιθέσεις εναντίον τους (Gaddis, 2004).

Στόχος της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν ο παραδειγματισμός των αντίστοιχων καθεστώτων που απάρτιζαν τον άξονα του κακού. Η έμμεση απειλή που εξέφραζε η αμερικανική πολιτική αρκούσε για να αναγκάσει καθεστώτα όμοιων χαρακτηριστικών με εκείνα του Saddam να υποκύψουν στην υπερδύναμη. Συνεπώς το Ιράκ θα λειτουργούσε ως σκαλοπάτι για την ανάπτυξη ενός κολοσσιαίου σχεδίου με τελικό αποδέκτη τα εχθρικά προς τις Η.Π.Α κράτη, το οποίο ταυτόχρονα θα πετύχαινε μια σχετικά αναίμακτη επικράτηση περιορίζοντας τις απώλειες σε πόρους και ανθρώπους (Perle, 2001).

Από την άλλη πλευρά, η τεχνολογική υπεροχή έδινε βεβαίως τη δυνατότητα σχετικά εύκολης καθεστωτικής ανατροπής, αλλά η πολιτική διαχείριση της μεταπολεμικής τάξης αποδείχθηκε δυσκολότερη της αρχικής πρόβλεψης. Οδήγησε τις Η.Π.Α σε μια μακροχρόνια εμπλοκή με τεράστιο γεωπολιτικό, οικονομικό, πολιτικό και στρατιωτικό κόστος (Rhodes, 2020). Μετά την ανατροπή των Ταλιμπάν στο ακραία ισλαμιστικό Αφγανιστάν αλλά και στο πιο μετριοπαθές Ιράκ του Χουσεΐν, η δημοκρατία που οι ιθύνοντες της Ουάσιγκτον προσπάθησαν να εγκαθιδρύσουν, αποδείχθηκε εκ των υστέρων προβληματική. Οι κοινωνίες διαιρέθηκαν σε θρησκευτικές ομάδες, ριζοσπαστικοποιήθηκαν περαιτέρω, ορισμένες φορές μάλιστα τα πιο ακραία στοιχεία επικράτησαν των πιο μετριοπαθών, ενώ η αμερικανική αποχώρηση προκάλεσε την επιστροφή των κοινωνιών αυτών σε ένα *ancien regime*, τουλάχιστον όσον αφορά την περίπτωση του Αφγανιστάν (The White House, 2021).

Ήταν η εποχή της επικράτησης των Η.Π.Α στον σαρανταετή ψυχρό πόλεμο και ήταν ώρα η προώθηση της δημοκρατίας να υπερισχύσει της διατήρησης της σταθερότητας ώστε τα αποτελέσματα να είναι πιο αποδοτικά για τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή. Έτσι ενώ τα προηγούμενα χρόνια στόχος της υψηλής στρατηγικής των Η.Π.Α ήταν η πάση θυσία διατήρηση της σταθερότητας σε μια ευαίσθητη και πολύπαθη περιοχή του πλανήτη ανεξάρτητα από τον τρόπο πολιτικής οργάνωσης των κοινωνιών της περιοχής, πλέον ήταν κομβική η προώθηση των δυτικών δημοκρατικών αξιών με μέσο την ισχύ των αμερικανικών οπλικών συστημάτων (Rice, 2005)⁸.

⁸ Η Condoleezza Rice (2005-2009) μιλώντας σε εκδήλωση στο Αμερικανικό Πανεπιστήμιο στο Κάιρο ανέφερε μεταξύ άλλων ότι «για 60 χρόνια, η χώρα μου, οι Ηνωμένες Πολιτείες, επιδίωκε τη σταθερότητα σε βάρος της δημοκρατίας στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και δεν πετύχαμε τίποτα από τα δύο. Τώρα, ακολουθούμε διαφορετική πορεία...». Ολόκληρη η τοποθέτησή της βρίσκεται στα παραρτήματα.

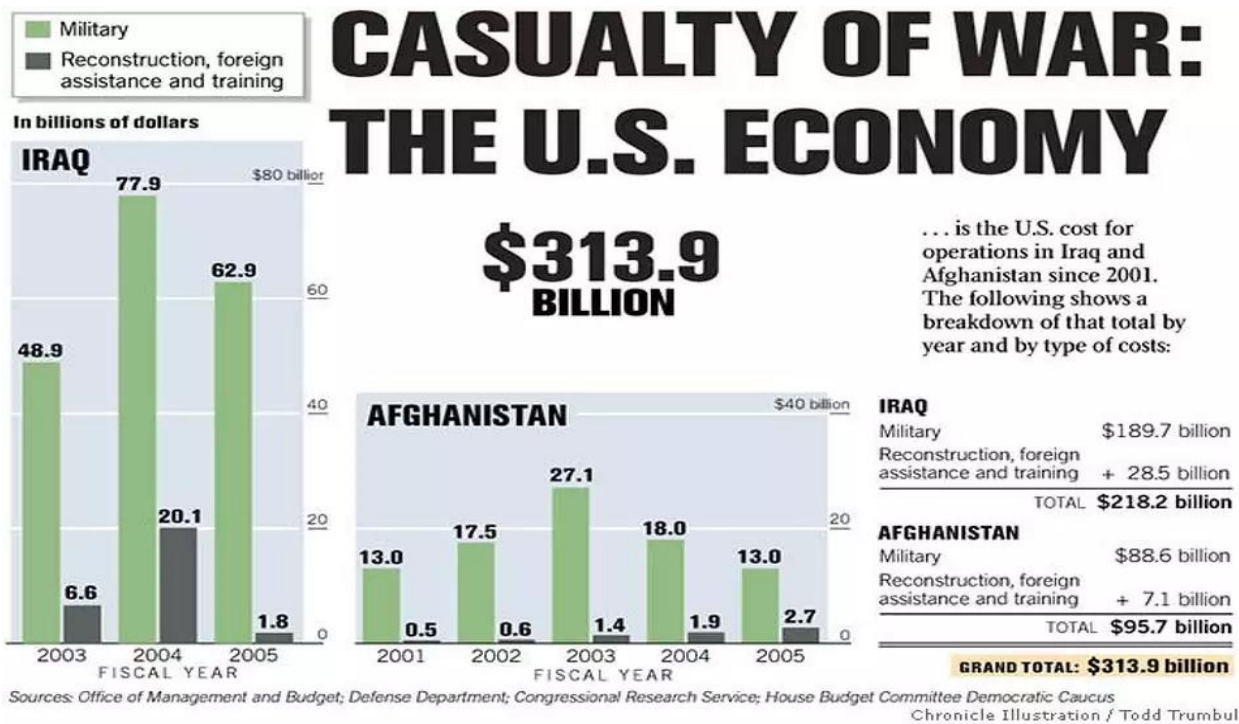
2.2 Εσωτερική και οικονομική πολιτική περιόδου 2001-2012

Στην αμερικανική κοινωνία ως την 9/11 επικρατούσε ένα κλίμα νεοαπομονωτισμού (neo-isolationist mood), μια τάση αυτοσυγκράτησης και επιστροφής στο παλιό δοκιμασμένο σύστημα του απομονωτισμού (come home America). Μπορεί οι Ηνωμένες Πολιτείες να κέρδισαν τον ψυχρό πόλεμο, πλήρωσαν ωστόσο υψηλό τίμημα σε οικονομικούς και υλικούς πόρους. Το κοινωνικό αίτημα που φάνηκε να επικρατεί μετά την περίοδο διακυβέρνησης πατέρα Bush (1988-1992) ήταν η επιστροφή του ενδιαφέροντος στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας, ύστερα από την νίκη στον ψυχρό πόλεμο (Mead, 2002). Ωστόσο, στα χρόνια διακυβέρνησης του Clinton (1992-2000) είχε αποσαφηνιστεί ότι η υπερδύναμη δεν είχε την πολυτέλεια να επιστρέψει σε ένα τετριμμένο καθεστώς απομονωτισμού. Έτσι, η παραμονή της εμπλοκής της χώρας στις παγκόσμιες υποθέσεις υπό το πρίσμα της ηγεμονεύουσας δύναμης θεωρήθηκε επιτακτική.

Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας είχε συνέπειες και στην εσωτερική πολιτική του αμερικανικού κράτους, καθώς με αφορμή αυτόν διαμορφώθηκε ένα πρωτοφανές νομοθετικό πλαίσιο το οποίο θυσίαζε πολλές ατομικές ελευθερίες και δικαιώματα στο βωμό της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας (The White House, 2014). Η σκλήρυνση του νομοθετικού πλαισίου και η καταπάτηση των ανθρώπινων ελευθεριών ουσιαστικά απονομιμοποίησε την αμερικανική ισχύ και στο εσωτερικό της χώρας. Η ισχύς όμως, όπως υποστήριξε και ο Kissinger «*χρειάζεται πάντοτε έναν μανδύα νομιμοποίησης*» (1973, p. 319), τον οποίο η πολιτική ηγεσία των Η.Π.Α είχε απωλέσει ένεκα των επιλογών της.

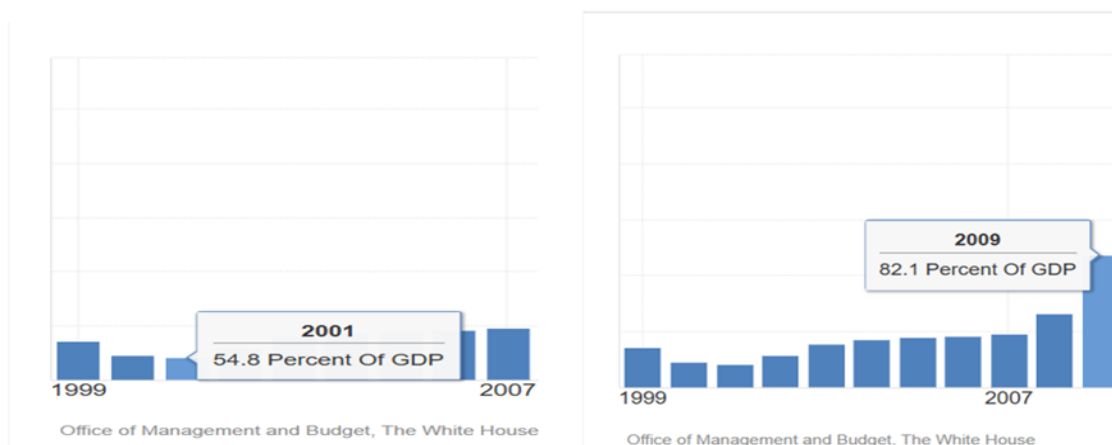
Η ισχυροποίηση της εκτελεστικής εξουσίας είχε επίσης αρνητικές επιπτώσεις τόσο στο θεσμικό αμερικανικό σύστημα όσο και στην κοινή γνώμη των Αμερικανών. Η πρώτη επίπτωση κατά τους Delahunty και Yoo (2009), ήταν η διακυβέρνηση της χώρας με έκτακτα εκτελεστικά διατάγματα που παραγκώνιζαν τη νομοθετική λειτουργία του Κογκρέσου. Μια δεύτερη σχετιζόταν με τις αντιδράσεις που προέκυψαν στο εσωτερικό των Η.Π.Α από τις παράπλευρες απώλειες που προκαλούνταν από την ένταση των χτυπημάτων.

Επιπλέον, οι πόλεμοι σε Αφγανιστάν και Ιράκ συνοδεύτηκαν από αύξηση των αμυντικών δαπανών των Η.Π.Α.

Εικόνα 1: Οι στρατιωτικές δαπάνες για τους πολέμους σε Αφγανιστάν και Ιράκ.

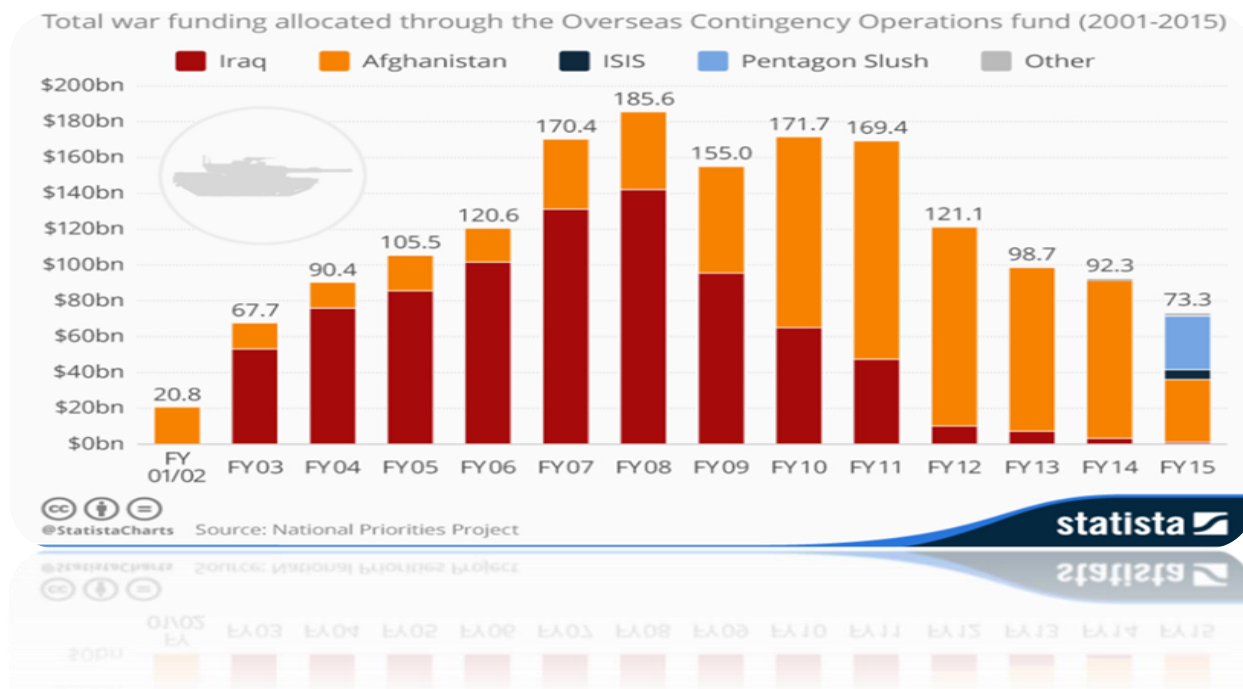
Όπως παρουσιάζεται στην Εικόνα 1 οι συνολικές δαπάνες στην αιχμή των συγκρούσεων στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν εκτοξεύτηκαν από τα 84 δισεκατομμύρια το 2003, στα 118 δισεκατομμύρια την επόμενη χρονιά, σημειώνοντας μια αλματώδη αύξηση της τάξης του 40%.

Πίνακας 2: Αύξηση δημοσίου χρέους σε ποσοστό του Α.Ε.Π. (2001-2009).

Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με στοιχεία του Γραφείου Διαχείρισης και Προϋπολογισμού του Λευκού Οίκου (Πίνακας 2) το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ εκτινάχθηκε από 54,8%

το 2001 στο 82,1% το 2009. Τελικά, η δημοσιονομική ευρωστία της αμερικανικής οικονομίας επλήγη από τους παρατεταμένους πολέμους, προκαλώντας την έντονη δυσαρέσκεια μεγάλης μερίδας Αμερικανών φορολογουμένων (Crawford, 2023).

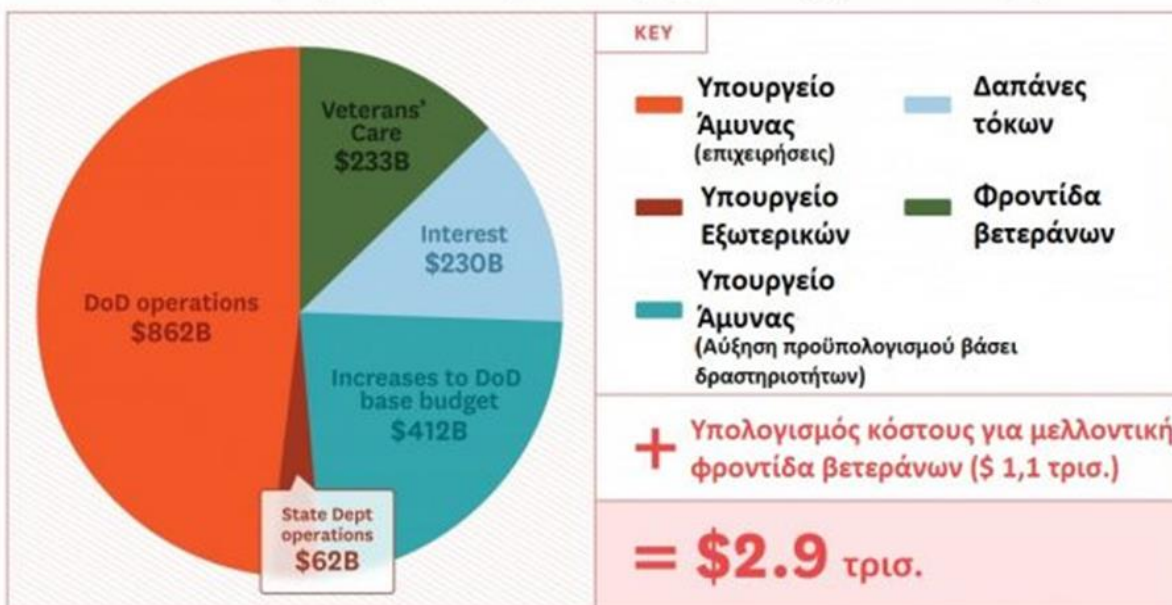

Πίνακας 3: Συνολικό κόστος των αμερικανικών επιχειρήσεων σε Ιράκ και Αφγανιστάν (2001-1015).

Στον Πίνακα 3 αποτυπώνεται το κόστος των αμερικανικών επιχειρήσεων σε Ιράκ και Αφγανιστάν από το 2001 ως το 2015. Η χρηματοδότηση προέρχονταν από το έκτακτο ταμείο για τις επιχειρήσεις στο εξωτερικό. Στις παραπάνω τιμές δεν υπολογίζονται ωστόσο σημαντικά στοιχεία όπως τα κόστη των ειδικών επιχειρήσεων, η αποκατάσταση των βετεράνων του πολέμου, οι έκτακτοι εξοπλιστικοί προϋπολογισμοί του Υπουργείου Άμυνας των Η.Π.Α και οι τόκοι των δανείων που συσσωρεύονταν για την αμερικανική κυβέρνηση.

Αν συνυπολογίσουμε τους παράγοντες που προαναφέρθηκαν, όπως διαφαίνονται στο Πίνακα 4, το τελικό ποσό ανέρχεται περίπου στα 3 τρισεκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α. Στον υπολογισμό αυτό συμπεριλαμβάνεται βέβαια και η μεταγενέστερη εμπλοκή του αμερικανικού στρατού στη Συρία αλλά σε κάθε περίπτωση τα ποσοστά είναι ενδεικτικά της τεράστιας οικονομικής κινητοποίησης του αμερικανικού κρατικού μηχανισμού.

Πόσο κόστισε ο πόλεμος σε Ιράκ και Συρία στους Αμερικανούς, (σε δις. δολάρια)

Πηγή: Watson Institute for International and Public Affairs

Πίνακας 4: Δαπάνες πόλεμου σε Ιράκ και Συρία

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το αμερικανικό Υπουργείο Υγείας και Ανθρώπινων Υπηρεσιών, περίπου 3,1 εκατομμύρια Αμερικανοί υπηρέτησαν τη στρατιωτική τους θητεία μεταξύ του 2001 και του 2011, και σχεδόν 2 εκατομμύρια από αυτούς στο Αφγανιστάν ή στο Ιράκ. Το διάστημα αυτό, περισσότεροι από 6.000 Αμερικανοί σκοτώθηκαν και περίπου 44.000 τραυματίστηκαν. Από αυτούς που επέστρεψαν περισσότεροι από το 18% παρουσίασαν διαταραχή μετατραυματικού στρες (PTSD) ή κατάθλιψη, ενώ σχεδόν το 20% έπασχε από κάποια τραυματική εγκεφαλική βλάβη (TBI) (Bilmes, 2021).

Με αφορμή τις τρομοκρατικές επιθέσεις, τον Νοέμβριο του 2002, ιδρύθηκε το Υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας των ΗΠΑ (Department of Homeland Security - DHS), στόχος του οποίου ήταν η πρόληψη δυνητικών τρομοκρατικών επιθέσεων σε αμερικανικό έδαφος και η διασφάλιση της ακεραιότητας των αμερικανικών συνόρων. Η δυναμική του Υπουργείου ήταν εμφανής από την πρώτη στιγμή της σύστασής του καθώς συγκεντρώθηκαν υπό τον έλεγχο του είκοσι δύο κυβερνητικές υπηρεσίες που αφορούσαν την ασφάλεια στο εσωτερικό (Αρβανιτόπουλος, 2009). Ο προϋπολογισμός του Υπουργείου σκαρφάλωσε από τα 16 δισεκατομμύρια δολάρια το 2002, στα 43 δισεκατομμύρια δολάρια το 2011, ακολουθώντας γεωμετρική άνοδο των προϋπολογισμών των υπόλοιπων σωμάτων ασφαλείας (Green, 2017).

Οι δραστηριότητες των μυστικών υπηρεσιών του αμερικανικού κράτους επεκτάθηκαν τα επόμενα χρόνια και η δομή τους έγινε πιο συγκεντρωτική. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών, ταυτόχρονα όμως περιορίσε ορισμένα συνταγματικά τους δικαιώματα. Το πολύπλοκο δίκτυο των παρακολουθήσεων κυρίως των ηλεκτρονικών μέσων των πολιτών της χώρας, στόχευε μέσω μιας υπέρμετρης κυβερνητικής εποπτείας στην πρόληψη μιας εφάμιλλης μελλοντικής επίθεσης.

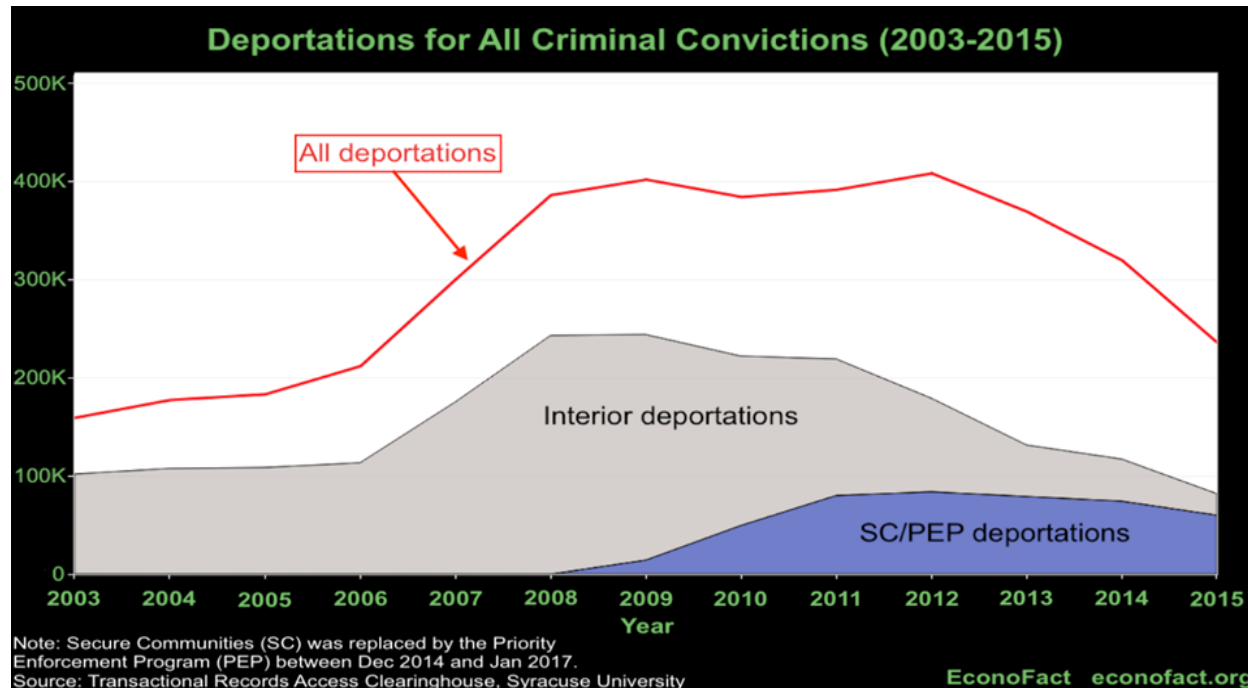
Οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί της προεδρίας Bush είχαν κατορθώσει να πείσουν για το δίκαιο του αγώνα των Η.Π.Α κατά των «δειλών τρομοκρατών Ταλιμπάν» που παρείχαν άσυλο στην Αλ Κάιντα (The White House, 2002), χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια δεδομένου του αναβρασμού που επικρατούσε στην κοινή γνώμη. Λίγο αργότερα ωστόσο, η ίδια η κυβέρνηση χρειάστηκε να επιστρατεύσει νέα εργαλεία πειθούς, προκειμένου να παράσχει στην κοινή γνώμη στοιχεία για την κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής από το καθεστώς Σαντάμ Χουσεϊν. Η εκ νέου συγκατάθεση της κοινής γνώμης ήταν αναγκαία για την εισβολή στο Ιράκ αυτή τη φορά προκειμένου τα όπλα μαζικής καταστροφής να μην πέσουν σε λάθος χέρια. Η αμερικανική εισβολή ωστόσο επηρέασε εντέλει αρνητικά την αμερικανική κοινή γνώμη λόγω του υπέρογκου κόστους που είχε, το οποίο επωμίζονταν κυρίως τα μεσαία κοινωνικά στρώματα (Rhodes, 2020).

Τον Οκτώβριο του 2001, το Κογκρέσο νομοθέτησε τον Αμερικανικό Πατριωτικό Νόμο (U.S. Patriot Act), ο οποίος απέδωσε στην προεδρία Bush ευρύτατες εξουσίες επιτήρησης και παρακολούθησης με αιτίαση τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και άμυνας, έναντι τρομοκρατικών απειλών. Η ψήφιση του νόμου δημιούργησε αργότερα μια μεγάλη διεκυστίνδα μεταξύ όσων υποστήριξαν ότι καταπατούσε πολλές συνταγματικές ελευθερίες και ανθρώπινα δικαιώματα και όσων θεώρησαν την ψήφισή του αναγκαία προκειμένου να επιτευχθεί η ασφάλεια του αμερικανικού έθνους (Santhanam & Epatko, 2019).

Τα μέτρα που ελήφθησαν άνοιξαν τον ασκό του Αιόλου καθώς λειτούργησαν ως αφετηρία για την έναρξη μιας μεγάλης συζήτησης με δισταμένες απόψεις (Dworkin, 2010). Την περίοδο ως τα μέσα της πρώτης διακυβέρνησης Obama (2010), η αμερικανική κοινωνία ήταν βαθιά συγκλονισμένη από την επίθεση στους δίδυμους πύργους, για αυτό δεν εξέφρασε ισχυρές αντιδράσεις στις δηλώσεις του προέδρου Bush για έναν μακροπρόθεσμο πόλεμο, παρά το κλίμα απομονωτισμού που επικρατούσε στις τάξεις της. Η πτώση των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν το 2002, έδωσε πίστωση χρόνου στην προεδρεία Bush, να ολοκληρώσει το σχέδιο της για την

αποκατάσταση της δημοκρατίας στο Αφγανικό κράτος και για την ανάληψη από τις Η.Π.Α ενός ρόλου εγγυητή στο νεοσύστατο σύστημα διακυβέρνησής του. Ωστόσο οι σφοδρές επικρίσεις του νόμου σχετικά με τη δυνατότητα καταγραφής των προσωπικών επικοινωνιών Αμερικανών πολιτών ακόμα και στην περίπτωση που θεωρούνταν ύποπτοι για το αδίκημα της τρομοκρατίας, από την Εθνική Υπηρεσία Ασφάλειας των Η.Π.Α, συνεχίστηκαν (Hess, 2005).

Άλλο ένα σημαντικό στοιχείο που επηρέασε την εσωτερική πολιτική των Η.Π.Α με αφορμή την 11^η Σεπτεμβρίου ήταν οι απελάσεις αλλοδαπών που σχετίζονταν με εγκλήματα που διαπράχθηκαν σε αμερικανικό έδαφος. Στον Πίνακα 3 αποτυπώνονται οι ρυθμοί απελάσεων στα πλαίσια του προγράμματος Secure Communities την περίοδο 2003-2015 (East, 2020). Οι απελάσεις αφορούσαν τόσο όσες πραγματοποιήθηκαν απευθείας στα σύνορα όσο και εκείνες που αφορούσαν μετανάστες που βρίσκονταν ήδη εντός Η.Π.Α. Το εν λόγω πρόγραμμα θεσπίστηκε το 2008 και ήταν υπό την επίβλεψη του Υπουργείου Εσωτερικής Ασφάλειας, ενώ καταργήθηκε το 2014. Ωστόσο, η διακυβέρνηση Trump επανέφερε τη λειτουργία του προγράμματος για να καταργηθεί εκ νέου από την προεδρία του Joe Biden αφού εκτιμήθηκε ότι δεν περιόριζε σημαντικά τα ποσοστά εγκληματικότητας τα οποία διαπράττονταν από αλλοδαπούς.

Πίνακας 5: Απελάσεις αλλοδαπών για τη μείωση της εγκληματικότητας στις Η.Π.Α

Η 11^η Σεπτεμβρίου επηρέασε επίσης τον τομέα των αερομεταφορών. Πιο συγκεκριμένα η ευθύνη της ασφάλειας των αεροδρομίων της χώρας μεταβιβάστηκε στην Υπηρεσία Ασφάλειας Μεταφορών (Transportation Security Administration). Η εν λόγω διεύθυνση υπάγεται απευθείας στο Department of Homeland Security και ανέλαβε την ευθύνη της επιτήρησης κάθε σημείου ελέγχου των αεροδρομίων ολόκληρης της χώρας. Αξίζει να σημειώσουμε ότι για την εύρυθμη λειτουργία της, η υπηρεσία δύναται να έχει πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα όλων των επιβατών για την ασφάλεια των πτήσεων (Homeland Security, 2011). Ο τρόπος λειτουργίας της υπηρεσίας προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις όχι τόσο στην αρχή της σύστασής της όπου η αμερικανική κοινωνία βρισκονταν σε σοκ αλλά κυρίως με το πέρασμα των χρόνων (Ευαγγελόπουλος, 2023).

2.3 Διεθνής νομιμοποίηση και διπλωματία περιόδου 2001-2012

Σε διεθνές επίπεδο η νέα αντίληψη για την αμερικανική υψηλή στρατηγική ταυτίστηκε με την απαρχή της δημιουργίας ενός αμερικανικού imperium, αρχιτέκτονες του οποίου ήταν οι νεοσυντηρητικοί ρεπουμπλικάνοι. Οι Η.Π.Α μέσω των πληγμάτων σε Αφγανιστάν και Ιράκ επέδειξαν κατά τα πρώτα χρόνια της νέας χιλιετίας μια κουλτούρα άκρατου μιλιταρισμού, η οποία κένωσε την αμερικανική εξωτερική πολιτική από τις παλιές αντιλήψεις και την πλήρωσε με νέες, που είχαν ως στόχο τη δόμηση της αδιαμφισβήτητης πρωτοκαθεδρίας των Ηνωμένων Πολιτειών. Η αμερικανική πολιτική πλέον δε στόχευε αμιγώς στην εγγύηση των διεθνών κανόνων αλλά μετατράπηκε σε έναν πρόθυμο σερίφη ικανό να δράσει όπου κρίνει αναγκαίο (Mearsheimer, 2014b p. 406). Έτσι, η 11^η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε ορόσημο στη χάραξη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής καθώς μετέτρεψε το πλαίσιο της στρατιωτικής στρατηγικής από το δόγμα της αποτροπής σε εκείνο της παρεμβατικής πολιτικής με στοιχεία μονομέρειας στο διεθνές πεδίο.

Οι επιχειρησιακές δυνατότητες του κράτους της Ουάσιγκτον είχαν φτάσει σε επίπεδο πρωτοφανές για τα στρατιωτικά δεδομένα. Τα σώματα του αμερικανικού στρατού, κυρίως το ναυτικό και η αεροπορία μπορούσαν να δράσουν οποτεδήποτε και οπουδήποτε στην υφήλιο. Αυτή η δυναμική αποτυπώνονταν και στον αμερικανικό τύπο μέσα από άρθρα όπως του Max Boot του οποίου η δήλωση “*we don't need any other power anymore*” (2002, p. 391), αποτύπωνε με σαφή τρόπο το κλίμα της εποχής. Η ίδια άποψη διατυπωνόταν και από πρώην κυβερνητικούς

αξιωματούχους όπως φανέρωνε η δήλωση της Madeleine Albright (1997-2001)⁹: «ποιος είναι ο λόγος να έχουμε έναν τέτοιο στρατό, για τον οποίο μιλάμε συνέχεια, αν δεν μπορούμε να τον χρησιμοποιήσουμε;» (Albright, 2003, p. 474). Η δήλωση αυτή έτεμνε ιδεολογικά τη στρατηγική της εξάπλωσης της δημοκρατίας δια της βίας που υποστήριξε αργότερα η Condoleezza Rice.

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι πρακτικές αυτές προκάλεσαν διεθνείς αντιδράσεις. Εντάσσονταν όμως, στη λογική ότι κάθε μορφή στρατιωτικής ισχύος ήταν θεμιτή στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας και η λογική αυτή νομιμοποιούσε το επιχείρημα των νεοσυντηρητικών ρεπουμπλικάνων στα μάτια των φιλελεύθερων δημοκρατικών, καθώς αντανάκλυνε το ιδεολόγημά τους περί του τέλους της ιστορίας που είχε διατυπωθεί νωρίτερα από τον Fukuyama (1992).

Η κατανόηση ότι η στρατιωτική μηχανή των Η.Π.Α και η θεσμικά αχαλίνωτη πολιτική τους ηγεσία μπορούσαν να επέμβουν σε οποιονδήποτε στόχο, χωρίς τη συγκατάθεση, έστω προσχηματικά, της διεθνούς κοινότητας και των συμμάχων τους, προκάλεσε εσωτερικούς τριγμούς στις συμμαχίες της χώρας. Οι σχέσεις με τους εταίρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δοκιμάστηκαν τα χρόνια εισβολής στο Ιράκ, καθώς υπήρχε έντονη διαφοροποίηση στις απόψεις περί καθεστωτικής αλλαγής στη χώρα (Kagan, 2003). Με εξαίρεση τους Βρετανούς οι οποίοι ήταν εξαρχής πρόθυμοι να υποστηρίξουν την αμερικανική εισβολή στο ιρακινό έδαφος, άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις εμφανίστηκαν πιο διστακτικές λόγω της απουσίας αποδείξεων για την ύπαρξη όπλων μαζικής καταστροφής στο οπλοστάσιο του καθεστώτος Χουσεΐν, αλλά και της μάλλον αμφίβολης σχέσης που ο ίδιος διατηρούσε με την Αλ Κάιντα (Engelhardt, 2020). Η Ευρώπη πλέον είχε μετατοπιστεί από την αντίληψη υπέρ των μονομερών επεμβάσεων, σε εκείνη της πολυμερούς διπλωματίας. Ως συνέπεια, οι Ευρωπαίοι δεν ήταν έτοιμοι να ακολουθήσουν τις Η.Π.Α στην περιδίνηση του πολέμου. Αυτή η διαφοροποίηση εκφράστηκε τόσο σε στρατηγικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, στα μεγάλα κοινωνικά θέματα. Είχε αρχίσει να διαφαίνεται μια βαθιά αξιακή διαφορά, παρά την αρχική πολιτική συμπίεση που προκάλεσε το αποτρόπαιο τρομοκρατικό χτύπημα. Τα κοινωνικά θέματα που προαναφέρθηκαν αφορούσαν για παράδειγμα τις διαφορές των δύο χώρων του Ατλαντικού, από το ζήτημα της θανατικής ποινής, τη λειτουργία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (Δ.Π.Δ) και των αρμοδιοτήτων του, μέχρι τα περιβαλλοντολογικά ζητήματα. Σε αυτές τις περιπτώσεις ήταν εμφανής η απόσταση του

⁹ Η Madeleine Albright ήταν η πρώτη γυναίκα που διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών στις Ηνωμένες Πολιτείες.

ευρωπαϊκού από τον αμερικανικό κόσμο (Brattberg and Whineray, 2020). Η ευρωπαϊκή φιλελεύθερη καντιανή τάξη είχε αρχίζει να αποκλίνει από την αμερικανική πολιτική σε όλες τις εκφάνσεις. Οι ευρωπαίοι υποστήριζαν τις διαβουλεύσεις και όχι τη μονομέρεια και την επιβολή μέσω της ισχύος, την πολυμερή διπλωματία αντί της αυθαίρετης παρέμβασης. Ήταν επίσης πιο τολμηροί στα θέματα που αφορούσαν το περιβάλλον απ' ότι τα αμερικανικά βιομηχανικά συμφέροντα επέτρεπαν στην αμερικανική κυβέρνηση να είναι. Όλες αυτές οι διαφορές, σε συνδυασμό με τις άλλες στις εμπορικές σχέσεις δημιούργησαν βαθιά ρήγματα και διαμόρφωσαν διακριτά κοινωνικά σύνολα με διαφορετικά αξιακά προτάγματα. Οι Η.Π.Α μετά την εγκατάλειψη των πολιτικών του New Deal και με τη νεοφιλελεύθερη οικονομία υποστήριζαν ολοένα και περισσότερο ένα πιο ισχυρό welfare state, με μια μικρή εξαίρεση την προεδρία Obama. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι την περίοδο αυτή και με αφορμή την 9/11 και τους τρόπους αντιμετώπισης της τρομοκρατίας από τις Η.Π.Α, οι ευρωατλαντικές σχέσεις εισήχθησαν σε μια μεγάλη καμπή μέχρι την περίοδο της προεδρίας Obama (Kagan, 2018).

Η επιλογή των Η.Π.Α να ασκήσουν την πολιτική τους κατ' αυτόν τον τρόπο κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο, βασίζονταν σε τρεις βασικούς λόγους. Ο πρώτος αφορούσε την ανάγκη κάλυψης του γεωπολιτικού κενού που είχε προκύψει ως επακόλουθο της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, το οποίο οι Η.Π.Α, ως μοναδική πλέον υπερδύναμη, επιχείρησαν να καλύψουν. Η ανάληψη δράσης στις περιοχές επιρροής της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ από τις Η.Π.Α δημιούργησε συνθήκες αμερικανικής ηγεμονίας στην υφήλιο. Ο δεύτερος αφορούσε το αίσθημα θριάμβου που είχε επικρατήσει μετά την κατάρρευση του σοβιετικού μπλοκ και την ανάγκη που η εξέλιξη αυτή επέβαλε. Η εξάπλωση των δυτικών αξιών και της φιλελεύθερης δημοκρατίας ανά τον κόσμο δημιούργησε με τη σειρά της, την ανάγκη υλοποίησης μιας ιδεολογικής σταυροφορίας στα κράτη που υπολείπονταν σε δημοκρατικούς θεσμούς. Ο πυρήνας της ιδέας αυτής ήταν η διατύπωση του τέλους της ιστορίας και ο ίδιος λειτούργησε ως κινητήριο δύναμη για την ανάληψη παγκόσμιων πρωτοβουλιών από τις Η.Π.Α (παραπομπή). Ένας τρίτος λόγος σχετιζόταν με την δομή που θα λάμβανε το νέο θεσμικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε με αφορμή τον ψυχρό πόλεμο και το οποίο κανοναρχούσε τη λειτουργία της αμερικανικής γραφειοκρατίας ως το 2016, έτος της πρώτης εκλογής του Donald Trump στον Λευκό Οίκο.

Ωστόσο, οι θεσμικές συνέχειες που αναπτύχθηκαν τα χρόνια του ψυχρού πολέμου δεν ήταν κατάλληλα προσαρμοσμένες και ευέλικτες. Ταυτόχρονα, δεν είχαν καμιά τύχη στο πλαίσιο του

μεταψυχροπολεμικού κόσμου που απαιτούσε μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμογή της υψηλής τους στρατηγικής (Walt, 2002). Η απάντηση στην τρομοκρατία απαιτούσε άλλου είδους στρατηγικούς ελιγμούς προκειμένου να διατηρηθεί ισορροπία στο διεθνές σύστημα. Η απάντηση των Η.Π.Α στο τρομοκρατικό χτύπημα διατάραξε τις νόρμες του διεθνούς συστήματος καθώς ήταν δυσανάλογη. Έφτασε στο σημείο να κηρύξει γενικευμένο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας αφηφώντας τις δυσκολίες που ανέκυπταν από ένα τέτοιο εγχείρημα. Η υπερδύναμη δέσμευσε πόρους και στρατιωτικές δυνάμεις σε έναν αέναο και δύσκολο πόλεμο, αφήνοντας ταυτόχρονα μεγάλα περιθώρια δράσης σε άλλες μεγάλες δυνάμεις, να επεκτείνουν τη δική τους επιρροή στον κόσμο (ό.π.).

Η εστίαση της προσοχής των Η.Π.Α στη μακροπρόθεσμη σύγκρουση με μη κρατικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος, αντί των ουσιαστικών απειλών, δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για την ανάληψη παγκόσμιου ή περιφερειακού ρόλου από τη Ρωσία και κυρίως την Κίνα (Αρβανιτόπουλος, 2020). Δίχως αμφιβολία, η στρατηγική υπερέκταση και η απομάκρυνση των Η.Π.Α από τις παγκόσμιες υποχρεώσεις τους, οδήγησε στην επιβράδυνση της ισχύος τους, ως κυρίαρχου ηγεμονικού πόλου ενώ ο διεθνής καταμερισμός ισχύος απέκτησε μια διαφορετική δυναμική. Με άλλα λόγια, ο αναχωρητισμός των Η.Π.Α από τις πλανητικές τους υποχρεώσεις αποτέλεσε τον κύριο λόγο της συστημικής αλλαγής στο διεθνές σύστημα και στην ανάδυση ενός νέου, στο οποίο η ύπαρξη περισσότερων του ενός πόλων θεωρείται δεδομένη (Λάβδας, 2023· 2024).

Τέλος, η κήρυξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας από τον πρόεδρο G.W. Bush απαιτούσε τη δημιουργία μιας δομής υψίστης ασφαλείας στην οποία θα κρατούνταν οι κατηγορούμενοι για τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 9/11. Το αξιοσημείωτο στοιχείο στην υπόθεση αυτή ήταν η άρνηση, στους κατηγορούμενους, της πρόσβασης σε δίκαιη δίκη και στο δικαίωμα της νομικής τους εκπροσώπησης. Στην περίπτωση αυτή φανερώθηκε κατά τον Roth (2004) η αντίφαση της αμερικανικής πολιτικής η οποία από τη μία μάχονταν για τις πολιτικές ελευθερίες στη Μέση Ανατολή ενώ από την άλλη παραβίαζε κατάφορα ανθρώπινα δικαιώματα ακολουθώντας τις τακτικές που προαναφέρθηκαν.

Κεφάλαιο 3: Διαμόρφωση νέας πολιτικής σκηνής

3.1 Εξωτερική πολιτική περιόδου 2011-2023

Το 2010 εκδηλώθηκε η Αραβική Άνοιξη (Arab Spring), ένα σχέδιο που αποσκοπούσε στη δόμηση δημοκρατικών θεσμών στον ισλαμικό κόσμο. Ήταν η συστηματική καθοδήγηση ενός κύματος κοινωνικών εξεγέρσεων που στράφηκε εναντίων των καθεστώτων στις περιοχές της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των εσωτερικών αυτών ανακατατάξεων ήταν αμφιλεγόμενα καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις πέτυχαν την καθεστωτική ανατροπή, όπως στην περίπτωση της Αιγύπτου, ενώ σε άλλες προξένησαν τη βύθιση των κοινωνιών που εκδηλώθηκαν σε εμφύλιες συρράξεις και διακυβερνητικές αδυναμίες (failed state). Αξίζει να σημειώσουμε ότι οι εν λόγω εξεγέρσεις εμφορούνταν μέσα από διαδικτυακές πλατφόρμες και είχαν ως αποτέλεσμα την αναβάθμιση της πολιτικής θέσης ριζοσπαστικών ισλαμιστικών ομάδων. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί η Συρία, στην οποία το καθεστώς έχασε τον έλεγχο της εσωτερικής έννομης τάξης σε ορισμένες περιοχές της επικράτειάς της, αλλά και το Ιράκ όπου αναδύθηκε ο ISIS και αναγνωρίστηκε de jure κουρδική κρατική οντότητα (Παπασωτηρίου, 2023). Επιπλέον η δημιουργία συνθηκών ασφαλείας για το κράτος του Ισραήλ παρά το γεγονός ότι αποτέλεσε έναν από τους κυρίαρχους στόχους της εμπλοκής στην περιοχή με αφορμή την 9/11, εντέλει δεν επιτεύχθηκε. Μάλιστα οι νέες ισορροπίες δεν ευνόησαν σε τόσο μεγάλο βαθμό την ισορροπία ισχύος που το νεοσυντηρητικό project είχε οραματιστεί, με εξαίρεση τις συμφωνίες του Αβραάμ (Abraham accords). Οι επιπτώσεις της Αραβικής άνοιξαν συνόδευσαν κυρίως τη δεύτερη εκλογή Obama (2012-2016). Στο εσωτερικό αποτυπώνονταν όλο και πιο έντονα η κόπωση των Αμερικανών φορολογουμένων για στήριξη στα μέτωπα που οι Η.Π.Α είχαν ενεργή εμπλοκή και σε συνδυασμό με την απώλεια του νομιμοποιητικού μανδύα της δράσης τους σε διεθνές επίπεδο, λόγω των αυθαίρετων πρωτοβουλιών που είχαν ακολουθήσει την προηγούμενη δεκαετία, σχηματίστηκε η άποψη για την πολιτική της αναδίπλωσης (policy of restraint) στην εξωτερική πολιτική (Posen 2014; Mearsheimer, 2019). Το αίτημα για απεμπλοκή των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων λειτούργησε ως εφαλτήριο για την έναρξη μιας δημόσιας συζήτησης, που έθετε ως επιτακτική ανάγκη τη σταδιακή αποχώρηση των Ηνωμένων Πολιτειών από τη Μέση Ανατολή, τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών που δεσμεύονταν για την παρουσία τους εκεί και την εστίαση της προσοχής στην ουσιαστική απειλή που προέρχονταν από την Κίνα. Την περίοδο που η Αμερική βυθιζόταν στην κινούμενη άμμο του Ιράκ και του

Αφγανιστάν, η ανεμπόδιστη άνοδος άλλων μεγάλων δυνάμεων, και κυρίως της Κίνας, άρχισε να μεταβάλλει τους πλανητικούς συσχετισμούς ισχύος. Το αμερικανικό κατεστημένο άργησε να αντιληφθεί ότι όσο πολεμούσε τους «ψύλλους», τόσο παραμελούσε τα «θηρία» στη ζούγκλα της διεθνοπολιτικής αρένας (Karlin; McLaughlin, 2019). Προσφάτως ο πρόεδρος Putin στη συνάντηση των BRICS (2024) περιέγραψε σε αδρές γραμμές πόσο αργά οι Η.Π.Α αντιλήφθηκαν την απειλή από την άνοδο της Κίνας. Η δημόσια συζήτηση που άνοιξε με την παρότρυνση του Mearsheimer (2014a), ήταν η ίδια που ανάγκασε τον Obama να αναφέρει την περίφημη “pivot to Asia” (The White House, 2011).

Μια πρώτη διόρθωση έγινε επί προεδρίας Obama οπότε και ξεκίνησε κλιμακωτά η υποχώρηση των Η.Π.Α σε μια σειρά περιφερειακών διενέξεων, καθώς και ο αναπροσανατολισμός της εξωτερικής τους πολιτικής προς την Ασία. Η πολιτική της αναδίπλωσης είχε δύο σημαντικές επιπτώσεις. Πρώτον η πίεση που προέκυψε στο εσωτερικό οδήγησε στην επιπόλαιη αντιμετώπιση της παρέμβασης της Αμερικής στη Συρία (2012) όπου τελικά επενέβησαν οι Ρώσοι επωφελούμενοι της αμερικανικής κακοδιαχείρισης και της μερικής απαγκίστρωσης των Η.Π.Α από τη Μέση Ανατολή. Δεύτερον η άτακτη υποχώρηση από το Αφγανιστάν (2021) έδειξε τα όρια της αμερικανικής πολιτικής στην περιοχή. Τα δύο γεγονότα σε συνδυασμό με την «χλιαρή» αμερικανική απάντηση στη ρωσική εισβολή στη Γεωργία το 2008 και στην Κριμαία το 2014 αλλά και τη δεδηλωμένη πρόθεση υπαναχώρησης στα ευρωπαϊκά ζητήματα -που εντάθηκε επί της διακυβέρνησης Donald Trump- έδωσαν την αίσθηση στο Ρώσο πρόεδρο ότι οι Η.Π.Α βρίσκονταν σε στρατηγική σύγχυση.

Όμως, η οριστική ρήξη με το παρελθόν ήρθε επί προεδρίας Trump, επί της διακυβέρνησης του οποίου οι Η.Π.Α έκαναν μια απότομη στροφή στη ρεαλιστική προσέγγιση (real politik). Οι Αμερικανοί διαμορφωτές της εξωτερικής πολιτικής προώθησαν νέους όρους για την άσκηση της, που βασιζόταν στην αναβάθμιση της εξυπηρέτησης των εθνικών συμφερόντων επικαλούμενοι το δόγμα «America First». Η πολιτική αυτή συνδύασε στοιχεία τζακσονικού λαϊκισμού, νεοαπομονωτισμού, αυταρχισμού και συναλλακτικής πολιτικής (transactionalism), που αποτέλεσαν το υπόβαθρο της εξωτερικής πολιτικής της προεδρίας Trump (Παπασωτηρίου, 2018). Η πολιτική του Donald Trump ωστόσο βασίστηκε κατά τον Mearsheimer (2018) σε μια πραγματικότητα. Αυτή η πραγματικότητα συνοψίζεται στο γεγονός ότι ο πλανήτης επιστρέφει σε μια πρότερη κατάσταση όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες, αναγκαστικά, θα πρέπει να υιοθετήσουν

μια πολιτική ισορροπίας μεταξύ των άλλων μεγάλων δυνάμεων καθώς και έναν επιλεκτικό παρεμβατισμό, δηλαδή μια, κατά βάση, ρεαλιστική πολιτική. Η νέα στροφή προς τον ρεαλισμό έγινε κυρίως για δύο λόγους. Ο πρώτος σχετίζεται με την ανάγκη προσαρμογής στις απαιτήσεις ενός νέου συστημικού διεθνούς περιβάλλοντος καθώς και μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης ισορροπίας ισχύος. Ο δεύτερος αφορά την κατανόηση των στρεβλώσεων που προκλήθηκαν από την επιβολή του φιλελεύθερου δημοκρατικού προτάγματος ακόμη και διά των όπλων (Herd, 2021).

Τέλος, η προεδρία του Biden επέστρεψε στο παραδοσιακό δημοκρατικό αμερικανικό φιλελευθερισμό, ωστόσο αυτή τη φορά υιοθετήθηκε μια πιο αμυντικογενής προσέγγιση. Σημασία, πλέον, δεν είχε τόσο η ουτοπική διάδοση της δημοκρατίας στον κόσμο, όσο η περιχαράκωση και η προάσπισή της από τις αυταρχικές και αναθεωρητικές μικρότερες ή μεγαλύτερες δυνάμεις (Rerucci & Slipowitz, 2022).

Κοινό στοιχείο και των τριών προέδρων (Obama, Trump, Biden) ήταν η μερική ή πλήρης αποδοχή της επιστροφής του διεθνούς συστήματος σε ένα μεσοπολεμικό περιβάλλον με κύρια χαρακτηριστικά το συμφέρον και την ισχύ (Packer, 2022). Η «επιστροφή» της ιστορίας διέλυσε τις αυταπάτες για τη δήθεν ιστορική επικράτηση του δυτικού φιλελεύθερου προτάγματος στον κόσμο, καθώς η προώθηση της δημοκρατίας συνάντησε την πολιτική πραγματικότητα. Έγινε αντιληπτό ότι οι δημοκρατικές αξίες δεν υπερακόντιζαν τους κανόνες διατήρησης της εθνικής κυριαρχίας και της αρχής ότι οι εσωτερικές θεσμικές αλλαγές σε ένα κράτος είναι αποκλειστική υπόθεση των ίδιων των πολιτών του.

Η αναδίπλωση της Αμερικής, όμως, έγινε με επιπόλαιο τρόπο που δημιούργησε μια παράσταση αδυναμίας καθώς έπληξε σοβαρά το κύρος και το γόητρο της υπερδύναμης. Η εγκατάλειψη των συμμάχων τους δημιούργησε μεγάλο ζήτημα αξιοπιστίας¹⁰. Επιπλέον η έλλειψη διαβούλευσης με τους εταίρους, συνέχιζε να δημιουργεί τριβές και ρήγματα στη δυτική συμμαχία. Ιδίως στον ισλαμικό κόσμο, η άτακτη αποχώρηση από το Αφγανιστάν και η εγκατάλειψη των μουσουλμάνων συνεργατών των Η.Π.Α, αποθράσυναν τις πιο ακραίες ισλαμικές δυνάμεις και

¹⁰ Ο κυνισμός με τον οποίο ο πρόεδρος Trump εγκατέλειψε τους Κούρδους στη Συρία, θόλωσε ακόμα περισσότερο την εικόνα των συμμάχων των Η.Π.Α στην περιοχή, ως αξιόπιστου εταίρου. Η αναγνώριση του καθεστώτος των Ταλιμπάν και η σύναψη συμφωνίας με την κυβέρνησή τους κορύφωσε την αντίληψη αυτή και σε κράτη εκτός της περιοχής της Μέσης Ανατολής.

αποδυνάμωσαν παραδοσιακούς συμμάχους τους στην περιοχή (Davidson, 2021). Ο πάλαι ποτέ γνωστός υποστηρικτής του νεοσυντηρητικού εγχειρήματος, Max Boot αναγνώρισε πρόσφατα ότι η εξάπλωση της δημοκρατίας βασισμένη στη χρήση αμιγώς στρατιωτικών μέσων δεν μπόρεσε να εξυπηρετήσει την υψηλή στρατηγική της υπερδύναμης (Boot, 2023). Η στρατηγική επιλογή δεν εξελίχθηκε ομαλά και εντέλει έφερε σε πολλούς τομείς τα αντίθετα αποτελέσματα από εκείνα που οραματιζόνταν οι θεμελιωτές της. Η προσπάθεια καθεστωτικών αλλαγών στα κράτη της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής δεν επέφερε «την άνθηση της δημοκρατίας του Τζέφερσον στην έρημο» (Carlan, 2012, p. 84). Σύμφωνα με τον Boot (2023) η πιο αποδοτική πολιτική είναι εκείνη της ανάσχεσης ή της αποτροπής ενάντια σε αντίστοιχες μελλοντικές απειλές, αντί της καθεστωτικής αλλαγής και του πειθαναγκασμού δια της βίας.

Τέλος, στα πλαίσια ενός εσωτερικού διαλόγου στο πολιτικό κατεστημένο (foreign policy establishment) για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής με αφορμή τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, επικράτησαν -για πρώτη φορά στα χρονικά- οι υποστηρικτές μιας διαφορετικής άποψης. Ενώ η ζώνη ενδιαφέροντος του Ατλαντικού υπερίσχυε έναντι οποιασδήποτε άλλης περιοχής στον κόσμο, η μετατόπιση του παγκόσμιου heartland από την Ευρώπη στην Ασία συνέπεσε με το αίτημα για αλλαγή της κατεύθυνσης της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής. Οι Pacifists (ή Asianists) κατάφεραν να πείσουν ότι τα αμερικανικά συμφέροντα διακυβεύονται στη ανατολική Ασία και στον Ειρηνικό και έτσι επικράτησαν των Ατλαντιστών. Το γεωπολιτικό ενδιαφέρον της Ευρώπης είχε πλέον μειωθεί για τους διαμορφωτές της εξωτερικής πολιτικής στις Η.Π.Α (U.S. foreign policy makers) ενώ παράλληλα η Κίνα πρόβαλε ως μια πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση (παραπομπή). Άλλωστε η Ρωσία προσλαμβάνονταν -και εξακολουθεί ως σήμερα- από μια μεγάλη μερίδα Αμερικανών πολιτικών, ως μια παρηκμασμένη δύναμη με υδρογονάνθρακες και πυρηνικά. “*It’s a gas station with nukes*” είπε το 2014 ο McCain (McCain, 2014)¹¹.

3.2 Εσωτερική πολιτική και οικονομία περιόδου 2011-2023

Η στρατιωτικοποίηση (militarization) της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη την εσωτερική πολιτική κατάσταση της χώρας. Δόθηκε τόσο μεγάλη προσοχή στα εξωτερικά μέτωπα που η Ουάσιγκτον δεν

¹¹ Για μια αναλυτικότερη σύγκριση ως προς την αξιολόγηση των δεικτών ισχύος της Ρωσίας βλ. Lowy Institute Asia Power Index.

αντιλήφθηκε εγκαίρως τις αλλαγές που η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική επανάσταση επιφύλασσαν στην αμερικανική κοινωνία. Η υπερβολική ενασχόληση με την 11^η Σεπτεμβρίου δημιούργησε μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες (Klein, 2020). Η πολυετής παρουσία στη Μέση Ανατολή με αφορμή την απάντηση στην 9/11, είχε επιπτώσεις στο εσωτερικό της χώρας αυξάνοντας τις φωνές που υποστήριζαν, όπως ειπώθηκε ήδη, την ανάγκη απεμπλοκής της χώρας από το αδιέξοδο της προηγούμενης δεκαετίας. Πλέον το τρομοκρατικό χτύπημα βρίσκονταν μια δεκαετία πίσω και ορισμένες πολιτικές θεωρήθηκε σκόπιμο να αναθεωρηθούν καθώς έγιναν ορατά τα όρια τους.

Η εξεύρεση μιας νέας ισορροπίας στο εσωτερικό της αμερικανικής κοινωνίας ήταν αναγκαία καθώς πλέον οι αντιδράσεις ήταν εμφανείς. Η νέα αυτή κατάσταση σε συνδυασμό με τις αξιακές αλλαγές που συνέβησαν εντός της κοινωνίας δημιούργησαν νέες κοινωνικές συνθήκες και νέες ταυτοτικές διαιρέσεις (Chua, 2018). Οι ποσοτώσεις (affirmative action) την εποχή του segregation τις δεκαετίες 1950, 1960 και 1970 είχαν ένα νόημα ως προς την παροχή θεσμικής υποστήριξης προς μια σαφώς αδικημένη κοινωνική τάξη, που δεν είχε πρόσβαση στις ίδιες ευκαιρίες με αντίστοιχες άλλες, να γίνει μέλος της κοινωνίας. Με το πέρασμα του χρόνου ωστόσο η συνεχής τακτική της ποσόστωσης κατέληξε να είναι προβληματική. Η άμετρη διεκδίκηση των δικαιωμάτων κοινωνικών ομάδων (Αφροαμερικανών, Λατίνων, ΛΟΑΤΚΙ) οδήγησε στην καρατόμηση της πρωτοκαθεδρίας του μέσου λευκού Αμερικανού από την παραδοσιακή του θέση στην κοινωνία. Τη νέα κοινωνική συνιστώσα που διαμορφώθηκε μέσα από μια σειρά πολιτικών ανακατατάξεων συνόδευσε η προάσπιση των δικαιωμάτων σε επίπεδο ομάδας αντί κοινωνίας (Brenner, 2016). Το απαύγασμα της νοοτροπίας αυτής ήταν η απώλεια της συγκολλητικής ουσίας που κανοναρχούσε τις κοινωνικές σχέσεις και η απαξίωση ενός αξιακού προτάγματος που εντέλει ενέπνεε όλη την αμερικανική κοινωνία τα προηγούμενα χρόνια. Για όλες αυτές τις εξελίξεις δεν θεωρείται υπαίτια η 9/11 αλλά οι εικόνες που τα μέσα ενημέρωσης μετέδωσαν και η αδυναμία του αμερικανικού πολιτικού συστήματος να άρει τις κοινωνικές αντιδράσεις, οδήγησαν στην όξυνση του προβλήματος.

Επιπλέον, οι επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών των δεκαετιών του 1980 και 1990 δημιούργησαν αθόρυβα συνθήκες ανισότητας τις προηγούμενες δεκαετίες. Παρά τις προσπάθειες εφαρμογής αναδιανεμητικών πολιτικών σχεδόν από το σύνολο των προέδρων Obama, Trump, Biden, η διατάραξη της μέχρι πρότινος κενσισιανής ισορροπίας καθώς και των

πολιτικών του New Deal απέκτησε πλέον μεγαλύτερη σημασία. Οι οικονομικοκοινωνικές διαιρέσεις που πλέον γίνονταν πιο ορατές, αφού η ένταση τους αυξάνονταν, βρήκαν πρόσφορο έδαφος να εκφραστούν λόγω της τεχνολογικής επανάστασης. Η τελευταία ανέδειξε μια νέα διαίρεση στην κοινωνική συστρωμάτωση κατατεμαχίζοντας την κοινωνία στους τεχνολογικά αναλφάβητους και σε εκείνους που δύνανται να ακολουθήσουν τις τεχνολογικές εξελίξεις (ακριβώς όπως έκανε δεκάδες χρόνια νωρίτερα η βιομηχανική επανάσταση). Η δημιουργία μιας χώρας δύο ταχυτήτων με ειδοποιά χαρακτηριστικά στοιχεία που συνυπάρχουν άλλοτε αρμονικά και άλλοτε λιγότερο αρμονικά στο ίδιο κράτος-έθνος παραμένει ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της χώρας τις τελευταίες δεκαετίες. Το ρήγμα μεταφράστηκε σε κοινωνική δυσανεξία καθώς και σε ακραία πολιτική πόλωση (Mason, 2018). Ατράνταχτο και πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί ο σχηματισμός ρεπουμπλικανικών και δημοκρατικών πολιτειών-προπύργια (red and blue states) και η ανησυχητική υποστήριξη που βρίσκει η διάκριση αυτή ακόμα και στο Κογκρέσο (Carothers; O'Donohue, 2019).

Η κατασπατάληση εθνικών πόρων στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας σε συνδυασμό με την αδυναμία κατανόησης των εσωτερικών ρηγμάτων λόγω εστιασμού στον πόλεμο, ήταν δύο στοιχεία που κυριάρχησαν στις εσωτερικές αλλαγές, κυρίως μετά το 2012. Η πρώτη εκλογή Trump (2016) ήταν, ως έναν βαθμό, απόρροια αυτών των εξελίξεων. Ο Trump επένδυσε στην κόπωση του εκλογικού σώματος από τις συνεχείς στρατιωτικές επεμβάσεις και σάλπισε δημαγωγικά την επιστροφή σε έναν νεοαπομονωτισμό. Αφόρισε την παγκοσμιοποίηση και την πολυμερή διπλωματία καθώς και τους θεσμούς που την προωθούν, ενώ πρόταξε το στενό εθνικό συμφέρον αδιαφορώντας για τον υπόλοιπο κόσμο (Ackerman, 2021). Από την άλλη, οι Δημοκρατικοί προκειμένου να ξανακερδίσουν την ψήφο των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, που παραδοσιακά εκπροσωπούσαν, αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν αρκετά στοιχεία της πολιτικής Trump. Τα χρόνια διακυβέρνησης Trump και στη συνέχεια Biden, έγινε μια προσπάθεια εφαρμογής κεϋνσιανών αρχών στο μοντέλο οικονομικής πολιτικής. Δόθηκε έμφαση στην ανάταξη των βασικών υποδομών οι οποίες είχαν παραγκωνιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα λόγω της δέσμευσης των πόρων της αμερικανικής οικονομίας και βιομηχανίας σε άλλου είδους θέματα που ανέκυπταν από την εμπλοκή των Η.Π.Α στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας (Bessent, 2024).

Με αφορμή την 9/11, η ανατροπή όσων ίσχυαν για την εσωτερική ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν δεδομένη. Στη συλλογική συνείδηση του αμερικανικού λαού

εντυπώθηκε η εικόνα των αεροσκαφών που υπό τον έλεγχο των τρομοκρατών έπεσαν πάνω στο παγκόσμιο κέντρο εμπορίου που συμβόλιζε την αμερικανική κυριαρχία στον κόσμο. Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου δρομολόγησαν εξελίξεις που αφορούσαν την εφαρμογή μέτρων που προκάλεσαν έντονη συζήτηση, αναφορικά με την ενδεχόμενη παραβίαση συνταγματικών ελευθεριών, όχι μόνο Αμερικανών, αλλά και πολιτών άλλων χωρών.

Η ανάγκη να θωρακιστεί και να διασφαλιστεί ο αμερικανικός τρόπος ζωής (American way of life) έναντι εξωτερικών απειλών οδήγησε στην ισχυροποίηση των δομών των σωμάτων ασφαλείας και περισσότερο της αστυνομίας. Η τελευταία ενισχύθηκε με όπλα και εξοπλισμό που ταίριαζαν περισσότερο σε μηχανοκίνητες μονάδες πεζικού του στρατού, παρά σε αστυνομικές δυνάμεις. Οι τελευταίες θα αποτελούσαν τον εκτελεστικό βραχίονα του νέου νομοθετικού πλαισίου ασφάλειας, που οριζόταν στον πατριωτικό νόμο των Η.Π.Α. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε αύξηση των περιστατικών αστυνομικής βίας, ενώ δεν άργησαν οι επικρίσεις από όλες τις πλευρές του πολιτικού φάσματος. Όμως ο πρόεδρος Obama, στην προσπάθειά του να θέσει φραγμούς στη χρήση υπέρμετρου στρατιωτικού εξοπλισμού από την αστυνομία, βρήκε απέναντί του την αντίδραση των μεγαλύτερων αστυνομικών ενώσεων των Η.Π.Α (Wheaton & Schreckinger, 2015).

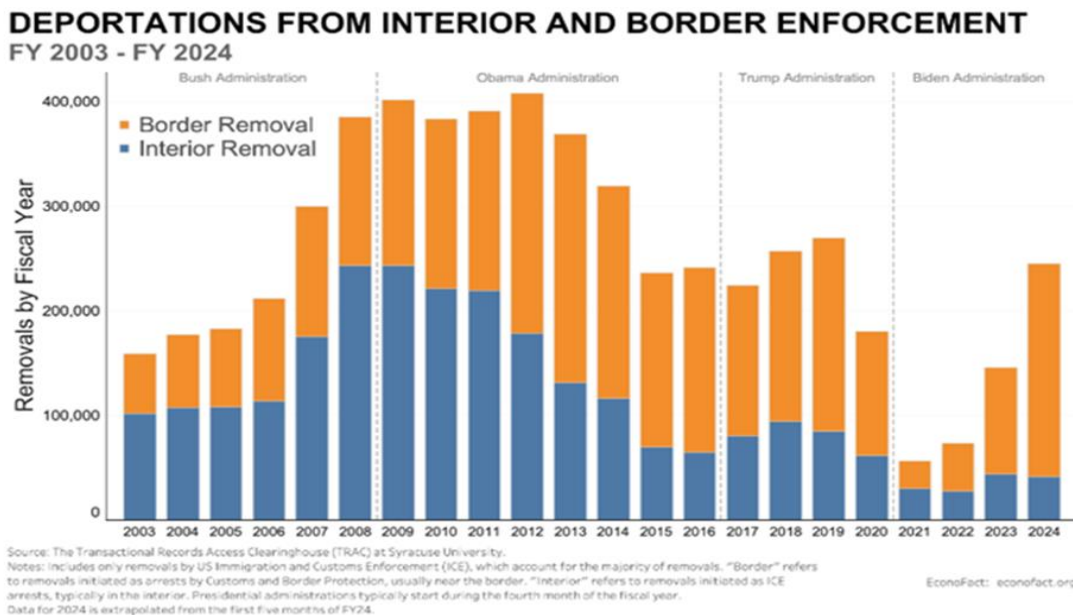
Προς επίρρωση των ανωτέρω, η εφημερίδα Washington Post δημοσίευσε το 2013 απόρρητα έγγραφα που προμηθεύτηκε από τον Edward Snowden, πρώην μέλος της Ν.Σ.Α και της Σ.Ι.Α¹². Τα αρχεία αυτά αφορούσαν τον τρόπο λειτουργίας 16 υπηρεσιών κατασκοπείας, δημιουργώντας μια κοινότητα που απασχολούσε πάνω από 100.000 υπαλλήλους (Green, 2017). Τις διαπιστώσεις αυτές συμπλήρωσε ένα εκτενές δημοσίευμα των Macaskill και Dance στον Guardian (2013) λίγους μήνες αργότερα, όπου με ιδιαίτερα σαφήνεια περιέγραφε τους τρόπους παρακολούθησης των ηλεκτρονικών μέσων Αμερικανών πολιτών που βρίσκονταν υπό κρατική εποπτεία.

Τον Ιούνιο του 2015, η προεδρία Obama επιθυμώντας να κάμψει τις δριμύτατες αντιδράσεις στο εσωτερικό της αμερικανικής κοινωνίας προχώρησε στην αφαίρεση του άρθρου 215 του Πατριωτικού Νόμου, το οποίο αφορούσε τη συλλογή και τη διαχείριση των μεταδεδομένων όλων των κλήσεων που διενεργούνταν από Αμερικανούς πολίτες. Τον πατριωτικό νόμο αντικατέστησε ο νόμος ελευθερίας των Η.Π.Α (U.S. Freedom Act), ο οποίος αναθεώρησε

¹² Το δημοσίευμα βρίσκεται στα παραρτήματα.

και τροποποίησε ορισμένες διατάξεις του προγενέστερου. Παρά την κατάργηση του άρθρου, υποστηρίζεται ως σήμερα ότι οι υπηρεσίες ασφαλείας των Η.Π.Α διαθέτουν τρόπους να διενεργούν παρακολουθήσεις εξακολουθώντας να παραβιάζουν τις ατομικές ελευθερίες Αμερικανών πολιτών (Euronews, 2015).

Μια ακόμα σημαντική επίπτωση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου όσον αφορά το εσωτερικό των Η.Π.Α ήταν η αύξηση των ετήσιων απελάσεων, γεγονός που εξέφραζε την οργή της πλειοψηφίας της αμερικανικής κοινωνίας. Την εικοσαετία 2003-2024 τα ποσοστά των απελάσεων βάσει των στοιχείων στον Πίνακα 6 φανερώνουν ότι από το 2003 ο αριθμός τους αυξάνεται διαρκώς με αποκορύφωμα τα έτη 2012 και 2013. Έπειτα ο ρυθμός άρχισε να μειώνεται σταδιακά και να αφορά κυρίως απελάσεις επί τόπου στα σύνορα του αμερικανικού κράτους. Τη ροή αυτή ακολούθησαν αντίστοιχες καταγγελίες για διακρίσεις σε βάρος μουσουλμανικών και αραβικών κοινωνικών ομάδων λόγω θρησκευτικών χαρακτηριστικών (Immigration Policy Center, 2004).

Πίνακας 6: Ποσοστά απελάσεων εντός Η.Π.Α ανά έτος και προεδρία.

Οι μισοί από τους μουσουλμάνους που διαβιούσαν στις Η.Π.Α δήλωσαν σε έρευνα του Pew Research Center, το 2017, ότι δυσκολεύονται να ζήσουν στις Η.Π.Α μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου (Hartig & Doherty, 2021). Από το 2001 καταγράφηκαν ουκ ολίγα

περιστατικά επιθέσεων σε ομάδες μουσουλμάνων πολιτών με θρησκευτικά κίνητρα ενώ η αρμόδια υπηρεσία του F.B.I το 2016 κατέγραψε 127 περιστατικά (ό.π.).

3.3 Διεθνής νομιμοποίηση και διπλωματία περιόδου 2011-2023

Οι διεθνείς συνθήκες κατά το δεύτερο μισό της νέας δεκαετίας 2012-2023 είχαν αλλάξει ριζικά. Πλέον οι Η.Π.Α είχαν ισχυρούς ανταγωνιστές οι οποίοι σταδιακά άρχισαν να συνασπίζονται πολιτικά σε διάφορους διεθνείς οργανισμούς.

Το Guantanamo, η αποκάλυψη των φυλακών του Abu Ghraib στη Βαγδάτη, σε συνδυασμό με τη χρήση βάνουσων πρακτικών ανάκρισης, αμαύρωσαν την διεθνή εικόνα των Η.Π.Α. Οι εικόνες εξευτελισμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας καταδικάστηκε έντονα από τη διεθνή κοινότητα αλλά και από τους συμμάχους των Ηνωμένων Πολιτειών (Αρβανιτόπουλος, 2020). Η κυβέρνηση Obama αντιλήφθηκε τον αντίκτυπο που είχε η λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων στη διεθνή εικόνα των Η.Π.Α καθώς και την αντίφαση της πολιτικής τους, ωστόσο δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στην προεκλογική της δέσμευση και να τερματίσει τη λειτουργία τους.

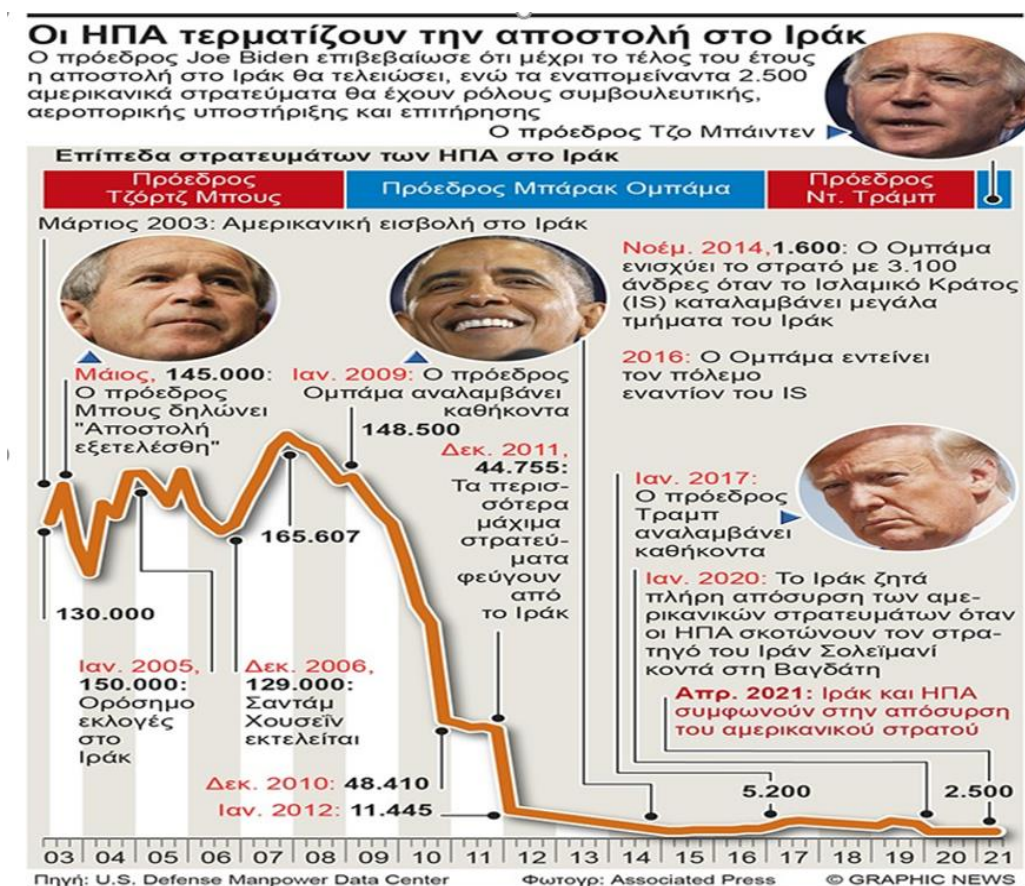
Η κόπωση της αμερικανικής γνώμης ανάγκασε, τελικά, την κυβέρνηση Obama να προχωρήσει σε μερική απόσυρση στρατευμάτων από το Ιράκ και το Αφγανιστάν (Rhodes, 2020). Όπως προαναφέρθηκε, οι Η.Π.Α ένεκα της απουσίας οποιασδήποτε άλλης διακυβερνητικής εναλλακτικής αναγκάστηκαν να συνάψουν συμφωνία με τους Ταλιμπάν (Ντόχα, 2020) για την ομαλή αποχώρησή των στρατευμάτων τους από το Αφγανιστάν¹³. Η συμφωνία για την αποχώρηση των στρατευμάτων των Ηνωμένων Πολιτειών από το Αφγανιστάν είναι σημαντική διότι σηματοδότησε το τέλος μιας εποχής με χαρακτηριστικό στοιχείο την αμερικανική ηγεμονική πρωτοκαθεδρία.

Επιπρόσθετα, σημαντική επίπτωση της πολιτικής που ακολουθήθηκε από τις Η.Π.Α με αφορμή την 9/11, ήταν η σκλήρυνση της στάσης καθεστώτων, όπως του Ιράν και της Βορείου Κορέας, η εμφάνιση και η δράση του ISIS στη Συρία και στο Ιράκ και η δημιουργία μιας διεθνούς αντιδυτικής ρητορικής τάσης. Η συμμετοχή όσων κρατών συμμετείχαν σε διεθνείς μη δυτικούς οργανισμούς σε οποιονδήποτε τομέα πολιτικής κατέληξε να έχει αντιδυτικό πρόσημο. Τέλος, οι

¹³ Για το πλήρες κείμενο της συμφωνίας βλ. στα παραρτήματα.

διπλωματικές σχέσεις των Η.Π.Α με τα μη φιλικά προς αυτές κράτη στην περιοχή, ήταν είτε μη λειτουργικές είτε υφίσταντο μέσω της διαμεσολάβησης τρίτων κρατών.

Στην Εικόνα 2 αποτυπώνεται χρονολογικά η εμπλοκή των Η.Π.Α στο Ιράκ. Παρατηρείται η πτωτική τάση της στρατιωτικής αμερικανικής παρουσίας στη χώρα από την αρχή της πρώτης διακυβέρνησης Obama και μετά. Η προεδρία Trump έκλεισε τις τελευταίες εκκρεμότητες του Αφγανικού και του Ιρακινού πολέμου, αφήνοντας όμως πίσω αποσταθεροποιημένα κράτη με φυγόκεντρες τάσεις στο εσωτερικό τους.

Εικόνα 2: Η εμπλοκή από το Ιράκ αποτυπωμένη χρονολογικά.

Οι ευρωατλαντικές σχέσεις επηρεάστηκαν από τις μονομερείς ενέργειες των Η.Π.Α κατά τα προηγούμενα χρόνια (2001-2012). Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Η.Π.Α έπρεπε να αναλάβουν το ρόλο του διαμορφωτή και ταυτόχρονα του θεματοφύλακα του διεθνούς συστήματος ακολουθώντας μια ρεαλιστική πολιτική. Ωστόσο, η 9/11 και ιδίως η με αφορμή αυτή εισβολή στο

Ιράκ, δημιούργησε τα πρώτα ρήγματα στην ευρωατλαντική συμμαχία. Από το 2012 και μετά οι Η.Π.Α συμπαραστάθηκαν ποικιλοτρόπως στην οικονομικώς αδυνατισμένη Ευρώπη (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009). Όμως η εκλογή Trump το 2016 άλλαξε ξανά τα δεδομένα της συμμαχίας, διότι επανέφερε στο προσκήνιο την ανάγκη η Ευρώπη να αποκτήσει ένα ισχυρό γεωπολιτικό αποτύπωμα και να χαράξει τη δική της εξωτερική και αμυντική πολιτική, χωρίς απαραίτητα να υπάρχει επικάλυψη ευρωπαϊκών και αμερικανικών συμφερόντων. Η Ευρώπη απέκτησε σταδιακά τη δική της στρατηγική πυξίδα η οποία χαράσσεται παράλληλα με τις στις ήδη υφιστάμενες δομές συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών.

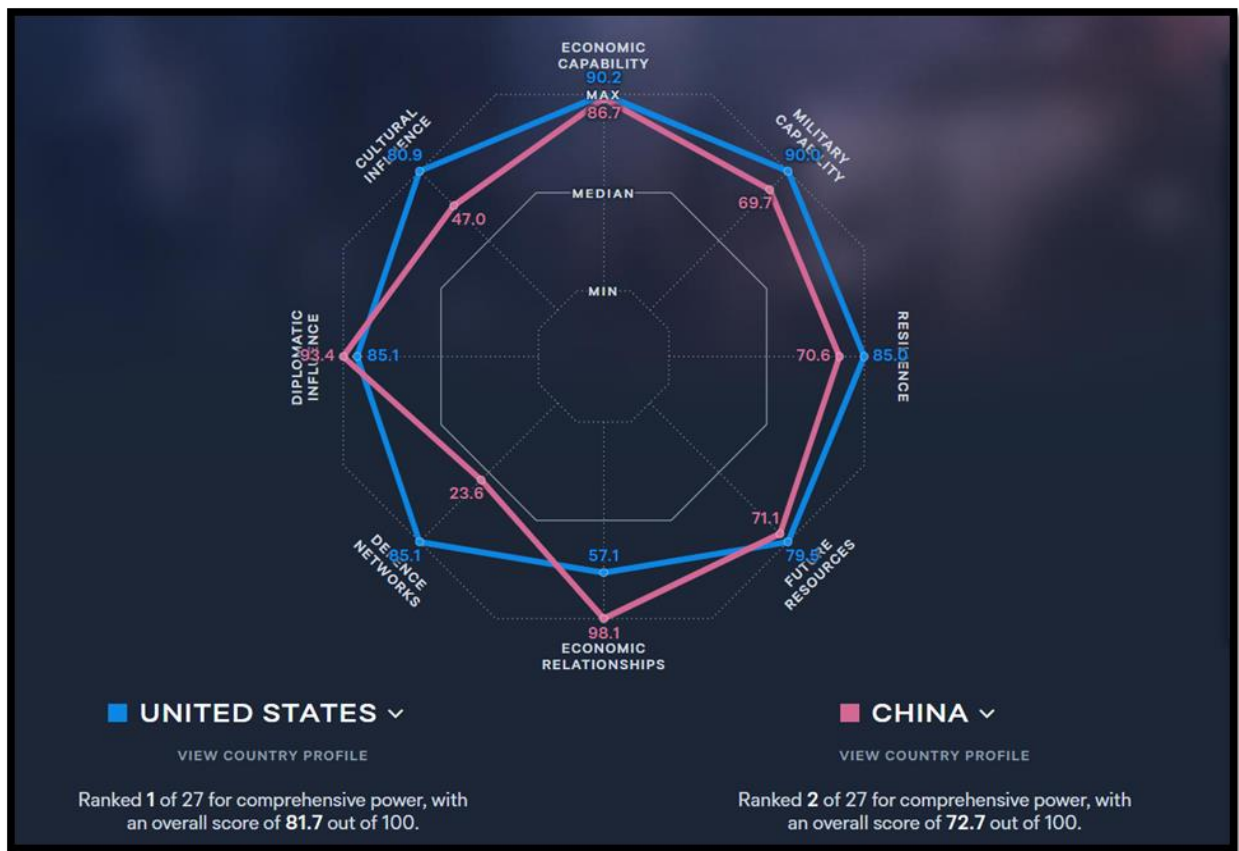
Οι πολιτικές των Η.Π.Α μετά την 9/11 θόλωσαν το κύρος της πρωτεύουσας δύναμης στη νατοϊκή συμμαχία. Οι διαφωνίες μεταξύ Ευρωπαίων και Αμερικανών διαμορφωτών πολιτικής, έγιναν ορατές τόσο στο θέμα της εύρεσης ενός νομιμοποιητικού ευφυολογήματος για την εισβολή στο Ιράκ, όσο και στη συνέχιση της εκεί στρατιωτικής παρουσίας. Σε περιόδους ύφεσης ωστόσο, άρχισαν να φαίνονται μια σειρά από εσωτερικές αποκλίσεις ως προς την εξυπηρέτηση των επιμέρους συμφερόντων. Οι αποκλίσεις αυτές σχετίζονταν με μια σειρά θεμάτων που αφορούσαν την απουσία απόλυτης ταύτισης στον τρόπο αντίληψης του κόσμου παρά το γεγονός ότι και οι δύο πλευρές ανήκαν στην ίδια κοινότητα αξιών και συμφερόντων (Arvanitopoulos, 2019a). Εστιάζοντας στη δυτική κουλτούρα, θα διαπιστώσουμε ένα ακόμη παράδοξο. Ενώ η κουλτούρα είναι κοινή και στους δύο πολιτικούς χώρους, η ίδια διαφοροποιήθηκε ανά ιστορική περίοδο και αυτή η διαφοροποίηση επέφερε εντάσεις. Η Αμερική όσο ήταν απομονωμένη στο ημισφαίριό της ήταν μια δύναμη καντιανή, βάση της εσωτερικής ιδιοσυστασίας της (Pruitt, 2023). Η αντίληψη αυτή έδινε πράγματι πρόκριμα στους κανόνες δικαίου, στη διπλωματία, στη μη εμπλοκή σε σφαίρες επιρροής και ισορροπίες ισχύος. Όταν όμως οι Η.Π.Α ισχυροποιήθηκαν και απέκτησαν φιλοδοξίες ηγεμονικής δύναμης, σταδιακά άλλαξε η συμπεριφορά τους. Σταδιακά οι Η.Π.Α ανέπτυξαν χαρακτηριστικά τα οποία προσιδίαζαν περισσότερο στη συμπεριφορά των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων των προηγούμενων αιώνων και λιγότερο στις επιταγές των πατέρων της επανάστασης και στην ιδεολογία του απομονωτισμού ή του φιλελεύθερου ιδεαλισμού. Εντέλει, ο ρεαλισμός επικράτησε και αποτέλεσε τον οδοδείκτη της αμερικανικής εξωτερικής συμπεριφοράς.

Όσο διαμορφώνονταν αυτό το πλαίσιο σκέψης στις Η.Π.Α, στην Ευρώπη παρατηρήθηκε ακριβώς το αντίθετο. Οι Ευρωπαίοι ανακάλυψαν έναν νέο ρόλο που μπορούσαν να υπηρετήσουν στο διεθνές σύστημα όχι από επιλογή αλλά από αδυναμία. Οι άλλοτε κρατούσες ευρωπαϊκές

δυνάμεις πλέον ήταν αδύναμες και ο νέος ρόλος που μπορούσαν να επιτελέσουν, σε διεθνές επίπεδο, ήταν εκείνος των ήπιων δυνάμεων αγκιστρωμένων στο αμερικανικό άρμα. Μπορούμε να μιλήσουμε εδώ για μια ανταλλαγή θεωρητικών υποδειγμάτων, αφού από την μια πλευρά οι Η.Π.Α επέστρεφαν στη ρεαλιστική πολιτική ενώ, από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση ασπάζονταν τον φιλελεύθερο ιδεαλισμό. Αυτή η διαφορά χρονισμού σε όσα συναίβεναν ανάμεσα στις δύο ηπείρους, προκάλεσε πολιτικές τριβές (Hanhimaki et al., 2012). Οι Ευρωπαίοι από τη μία πρότασαν τη διπλωματία και το διεθνές δίκαιο ενώ οι Αμερικανοί από την άλλη, την ισχύ ή την απειλή χρήσης της ισχύος. Όλες αυτές οι αντιθέσεις ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο μετά την εκλογή Trump (Καρατράντος, 2021).

Οι Ευρωπαίοι βέβαια οφείλουν την οικονομική τους ευρωστία στην ασφάλεια που τους παρείχαν οι Η.Π.Α κατά τα προηγούμενα χρόνια. Προκειμένου οι ίδιοι ανενόχλητοι να δημιουργήσουν τη φιλελεύθερη τάξη (liberal order), χρειάζονταν την εγγύηση της αμερικανικής πυρηνικής ομπρέλας. Σήμερα οι Ευρωπαίοι εξακολουθούν να διατηρούν τα χαρακτηριστικά της φιλελεύθερης τάξης εντός του ευρωπαϊκού χώρου, αλλά από εδώ και πέρα στοχεύουν κατά τον Borrell (2020) στην απόκτηση μιας στρατηγικής αυτονομίας (strategic autonomy). Η Ευρώπη επανέρχεται ως ενιαίος χώρος στοχεύοντας στην ολοκλήρωση της διαδικασίας διαμόρφωσης μιας ενιαίας αμυντικής πολιτικής, οραματιζόμενη την έξοδο στη διεθνή αρένα (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022; European Parliament, 2023). Άρα κυρίως στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2010 και ιδίως μετά την εκλογή Trump, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί να επιστρέψει ως διεθνής δρών (actor) ο οποίος στοχεύει στην άμεση απόκτηση σκληρής ισχύος ένεκα των απειλών που έχει να αντιμετωπίσει (Κίνα, πρόεδρος Trump, BRICS).

Άλλη μια σημαντική εξέλιξη που επηρέασε τον διεθνή καταμερισμό ισχύος ήταν η άνοδος της Κίνας. Η τελευταία αναπτύχθηκε ραγδαία και απειλεί σήμερα την παγκόσμια αμερικανική οικονομική υπεροχή. Οι οικονομικοί συντελεστές δείχνουν ότι περίπου μέχρι το 2030 θα έχει καταλάβει τη θέση της μεγαλύτερης οικονομίας στον κόσμο μετατοπίζοντας τις Η.Π.Α στη δεύτερη θέση, αν και οι ρυθμοί ανάπτυξής της σημειώνουν μείωση συγκριτικά με το παρελθόν. (Economist, 2023).

Εικόνα 3: Σύγκριση συντελεστών ισχύος Η.Π.Α – Κίνας (Lowy Institute Asia Power Index).

Οι δείκτες του Lowy Institute Asia Power στην Εικόνα 3 αποτυπώνουν μια πρόσφατη (2024) σύγκριση των συντελεστών ισχύος μεταξύ των δύο χωρών. Με γνώμονα αυτή αλλά και τις πιθανότητες που τα στατιστικά μοντέλα δίνουν στην υπερκέραση των Η.Π.Α από την Κίνα σε ορισμένους τομείς που αφορούν ιδίως την οικονομία, αποτελεί ένα μεγάλο δίλλημα εάν οι δύο χώρες θα καταφέρουν να υποστηρίξουν ένα καθεστώς συνύπαρξης (modus vivendi) βασισμένο σε μια σχέση εταιρικού τύπου ή αν θα βυθιστούν στη Θουκυδίδια παγίδα, ποτίζοντας ολόκληρο τον κόσμο με αβεβαιότητα (Allison, 2019).

Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα

Καταληκτικά, η 11^η Σεπτεμβρίου λειτούργησε ως επιταχυντής των εξελίξεων όσον αφορά τη διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής των Η.Π.Α αλλά και τη διεθνή τους εικόνα. Η τρομοκρατική ενέργεια δρομολόγησε σε ένα μεγάλο βαθμό τις αλλαγές που έλαβαν χώρα τόσο

στο εσωτερικό των Η.Π.Α όσο και στη χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής. Αναμφίβολα επηρέασε δομικά τη διαδικασία αναθεώρησης της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος καθώς συνέβαλε ποικιλοτρόπως και μακροπρόθεσμα στην αναδιαμόρφωσή του.

Επιπρόσθετα, η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αποτέλεσε ένα ορόσημο στην πολιτική ιστορία των Η.Π.Α. Επρόκειτο για ένα συμβάν που κένωσε το συλλογικό ασυνείδητο της προηγούμενης περιόδου από τις αυταπάτες περί ηγεμονίας και το πλήρωσε με τα νέα δεδομένα. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αν η πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ σηματοδότησε την έναρξη ενός υβριδικού μονοπολικού διεθνούς συστήματος, της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας (primacy) και την επέκταση της δυτικής φιλελεύθερης τάξης στον κόσμο, η 11^η Σεπτεμβρίου συμβολίζει το βίαιο τέλος αυτής της εποχής σχηματοποιώντας τις συνιστώσες που θα πρωταγωνιστήσουν σε μια νέα (Αρβανιτόπουλος & Κολλάρος, 2023).

Σήμερα το παγκόσμιο σύστημα εισέρχεται σε μια νέα ιστορική περίοδο δομικών μεταβολών, μια βασική αιτία των οποίων ήταν η κατεύθυνση της υψηλής στρατηγικής των Η.Π.Α. Συγκεκριμένα, η 11^η Σεπτεμβρίου οδήγησε την Αμερική που ηγεμόνευε στον κόσμο -σίγουρα στο δυτικό ημισφαίριο- σε έναν γενικευμένο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Η διακήρυξη του πολέμου αυτού σε συνδυασμό με την επέκταση των φιλελεύθερων δημοκρατικών θεσμών, απόρροια της νίκης στον Ψυχρό Πόλεμο, την οδήγησαν σε μια πολυεπίπεδη εμπλοκή και, αναπόφευκτα, σε στρατηγική υπερέκταση. Η 11^η Σεπτεμβρίου και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας διασάλευσαν την προτεραιοποίηση των στρατηγικών στόχων της υπερδύναμης, προκαλώντας αποπροσανατολισμό από τις μείζονες στρατηγικές προκλήσεις καθώς και την ανάμειξη σε ήσσονος σημασίας στρατηγικά παίγνια. Έτσι, οι Η.Π.Α οδηγήθηκαν στην εκχώρηση ενός ζωτικού στρατηγικού χώρου σε άλλες μεγάλες δυνάμεις που αποτελούσαν ουσιαστικές στρατηγικές απειλές για τις ίδιες. Το αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή απώλεια των στρατηγικών κερκτημένων της αμερικανικής μεταψυχροπολεμικής πρωτοκαθεδρίας και η συστημική μεταβολή του διεθνούς συστήματος από τον μονοπολισμό στον πολυκεντρισμό. Ταυτόχρονα άλλαξε ο τρόπος αυτοπροσδιορισμού της υπερδύναμης και ο ρόλος της στα παγκόσμια τεκταινόμενα.

Η συμμετοχή στον πόλεμο του Ιράκ έγινε με γνώμονα μια νέα ιδεολογική σταυροφορία που στόχο είχε την εξάπλωση της δημοκρατίας και την πολιτική σταθερότητα στην περιοχή. Εντέλει ούτε ο ένας ούτε ο άλλος στόχος επιτεύχθηκαν πλήρως (Leffler, 2011). Αντίθετα η παρουσία των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή, ριζοσπαστικοποίησε

περαιτέρω ισλαμιστικά κινήματα, όχι μόνο στη Μέση Ανατολή αλλά και στην Ευρώπη. Έθεσε σε κίνδυνο την πολιτική ακεραιότητα μετριοπαθών αραβικών κρατών, συμμάχων των Η.Π.Α στην περιοχή. Επιπλέον, δημιούργησε τις συνθήκες για μια ολοκληρωτική πολιτισμική αντιπαράθεση μεταξύ του δυτικού κόσμου με το Ισλάμ και τις αναδυόμενες δυνάμεις του νέου κόσμου (Blaydes, & Linzer, 2012; Huntington, 2023).

Η δυσανάλογη απάντηση της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας στο τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στέρησε τις Ηνωμένες Πολιτείες από τον ηθικό νομιμοποιητικό μανδύα της ηγεμονίας τους. Το διεθνές κύμα συμπαράστασης που είχε δημιουργηθεί εξαιτίας των τρομοκρατικών επιθέσεων τα προηγούμενα χρόνια, πλέον δεν υφίστατο. Η διεθνής νομιμοποίηση των δράσεών τους πλέον δεν θεωρούνταν δεδομένη όσον αφορά τους συμμάχους τους στο δυτικό ημισφαίριο.

Η διασπάθιση υπέρογκων υλικών πόρων προκάλεσε τρομακτική αύξηση του δημοσίου χρέους, σοβαρά κοινωνικά ρήγματα που αποτυπώνονται στην πολιτική πόλωση που βιώνουν οι Η.Π.Α την τελευταία δεκαετία και οικονομικό μαρασμό. Το αμερικανικό πολιτικό κατεστημένο άφησε τις κρίσεις να γίνουν το εφιαλτήριο για ριζικές αλλαγές στην αμερικανική κοινωνία και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την όξυνση του χάσματος μεταξύ των αμερικανικών κοινωνικών τάξεων (Murray, 2013). Εντέλει, οι τακτικές επιτυχίες δεν κατάφεραν να εξυπηρετήσουν την υψηλή στρατηγική των Ηνωμένων Πολιτειών ούτε να πετύχουν πλήρως κάποιον αντικειμενικό πολιτικό σκοπό. Στο μέτωπο του Αφγανιστάν ο εχθρός είναι στην εξουσία και μάλιστα η υπερδύναμη αναγκάστηκε να συνδιαλλαγεί μαζί του (Yawar & Greenfield, 2023) ενώ στο Ιράκ παρουσιάζονται φαινόμενα εξάρθρωσης του κρατικού μηχανισμού και έλεγχος εδαφών από διάφορες πολιτοφυλακές.

Οι Αμερικανοί είχαν ήδη μεταβάλει τον τρόπο με τον οποίο ιεραρχούσαν τις απειλές κατά της ασφάλειάς τους μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, αξιολογώντας την τρομοκρατία ως την υπ' αριθμόν ένα απειλή. Η καταστροφική αποτυχία των αμερικανικών υπηρεσιών την 11^η Σεπτεμβρίου κατέδειξε ότι το σύστημα δεν είχε αφομοιώσει το μέγεθος της απειλής, τους τρόπους εκδίπλωσής της και τους πιθανούς στόχους. Το ζητούμενο για το αμερικανικό πολιτικό σύστημα ήταν η αντιστοίχιση της μεθόδευσης της αντίδρασής του με την, από καιρό, διαπιστωμένη απειλή της τρομοκρατίας. Αυτό οδήγησε σε ανακατανομή των κονδυλίων της άμυνας και επαναπροσδιορισμό της λειτουργίας των υπηρεσιών πληροφοριών και δημοσίας τάξης, με βάση

τα νέα δεδομένα. Σήμανε, επίσης, τη σκλήρυνση του εσωτερικού νομοθετικού πλαισίου και των μέσων διαφύλαξης της εσωτερικής έννομης τάξης.

Τέλος, η διαχείριση της εμπλοκής των Η.Π.Α στη Μέση Ανατολή μετά την 9/11 προκάλεσε τριγμούς στις ευρωατλαντικές σχέσεις. Η μερική ρήξη που παρατηρήθηκε οφείλονταν στο γεγονός ότι ο δεύτερος πόλεμος στο Ιράκ (2003) ήταν προληπτικός και άρα μη νομιμοποιημένος στα μάτια των Ευρωπαίων. Επιπλέον, μετά την εκλογή Trump και την εφαρμογή της πολιτικής “America first” οι ευρωπαίοι αναγκάστηκαν να στραφούν προς ενδογενείς λύσεις αντιμετώπισης των στρατηγικών απειλών -που ελλοχεύει ο κίνδυνος να μετατραπούν σε υπαρξιακές για την Ευρωπαϊκή Ένωση- στα πλαίσια μιας σαφούς αμερικανικής υπαναχώρησης από την Ευρώπη (Arvanitopoulos, 2019a; 2019b).

Με άλλα λόγια, η κήρυξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας εκτροχίασε την αμερικανική υψηλή στρατηγική, αφαιμάξε οικονομικές και στρατιωτικές δυνάμεις, οδήγησε σε στρατηγική υπερέκταση και σηματοδότησε την απαρχή της κάμψης της αμερικανικής ισχύος. Η βιωσιμότητα της κυρίαρχης θέσης των Ηνωμένων Πολιτειών στο διεθνές στερέωμα δεν θα είναι εφικτή αν δεν αλλάξει ο τρόπος διαμόρφωσης και άσκησης της εξωτερικής τους πολιτικής. Σε διαφορετική περίπτωση ενέχει ο κίνδυνος τα σκήπτρα της ηγεμονικής δύναμης να παραδοθούν αμαχητί στην Κίνα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2009). *Το θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α.* Ποιότητα.

Αρβανιτόπουλος, Κ. & Ήφαιστος, Π. (2009). *Ευρωατλαντικές Σχέσεις.* Ποιότητα.

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2020). *Η διαδικασία της συστημικής αλλαγής στις Διεθνείς Σχέσεις.* Στο: Α. Γκόφας, Γ. Α. Ευαγγελόπουλος & Μ. Κόππα (επιμ.), *Ένας αιώνας διεθνών σχέσεων* (σσ. 47-58). Πεδίο.

Αρβανιτόπουλος, Κ. & Κολλάρος, Β. (2023). *Οι επιπτώσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στην αμερικανική στρατηγική και στο διεθνές σύστημα.* Στο Α. Γκόφας (επιμ.), *Ο κόσμος και η απειλή της τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.* (σσ. 37-67). Πεδίο.

Γκόφας, Α. (επιμ.). (2023). *Ο κόσμος και η απειλή της τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.* Πεδίο.

Ευαγγελόπουλος, Α. Γ. (2023). *Τα βασανιστήρια, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας – Ηθικά και νομικά διλήμματα.* Στο Α. Γκόφας (επιμ.), *Ο κόσμος και η απειλή της τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.* (σσ. 189-208). Πεδίο.

Dworkin, R. (2010). *Η Αμερικανική Δημοκρατία σε κίνδυνο.* (μτφρ. Ευ. Γούση· επιμ. Γρ. Μολύβας). Πόλις.

Καρατράντος, Τ. (2021). *Η Νέα Αντιτρομοκρατική Αρχιτεκτονική της ΕΕ.* Policy Brief, 142. ΕΛΙΑΜΕΠ.

Παπασωτηρίου, Χ. (2002). *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002.* (σσ. 347-358). Ποιότητα.

Παπασωτηρίου, Χ. (2004). *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική: 6ος-11ος αιώνας.* Ποιότητα.

Παπασωτηρίου, Χ. (2013). *Η Κίνα από την Ουράνια Αυτοκρατορία στην Ανερχόμενη Υπερδύναμη του 21^{ου} Αιώνα.* Ποιότητα.

Παπασωτηρίου, Χ. (2018). *Η αμερικανική πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούζβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ.* (σσ. 533-631). Ποιότητα.

Παπασωτηρίου, Χ. (2023). *Η άνοδος και η παρακμή της Αλ Κάιντα και του «Ισλαμικού Κράτους»*. Στο Α. Γκόφας (επιμ.), *Ο κόσμος και η απειλή της τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου*. (σσ. 117-131). Πεδίο.

Huntington, S. (2023). *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*. (6η εκδ.) Πατάκη.

Τσουκαλάς, Κ. (2021). *Το πολιτικό στη σκιά της πανδημίας*. Καστανιώτης.

Τσουκαλάς, Κ. (2024). *Η επινόηση της ετερότητας*. Καστανιώτης.

Υφαντής, Κ. (2023). *Η 11^η Σεπτεμβρίου και η στρατηγική αποτυχία στο Αφγανιστάν*. Στο Α. Γκόφας (επιμ.), *Ο κόσμος και η απειλή της τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου*. (σσ. 69-86). Πεδίο.

Ξενόγλωσση

Ackerman, S. (2021). *Reign of Terror: How the 9/11 Era Destabilized America and Produced Trump*. Viking.

Albright, M. (2003). *Madam Secretary*. (pp. 454-464). Miramax Books.

Allison, G. (2004). *Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe*. Times Books.

Allison, G. (2018). *The Myth of the Liberal Order: From Historical Accident to Conventional Wisdom*. *Foreign Affairs*, 97(4), 124–133. Also available in: <http://www.jstor.org/stable/44822219>.

Allison, G. (2019). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Houghton Mifflin Harcourt.

Arvanitopoulos, C. (2019a). *The renewal of vows: A new transatlantic chapter for Europe and America*. The Wilfried Martens Centre for European Studies. Also available in: <https://www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2020/06/renewed-transatlantic-relation.pdf>.

Arvanitopoulos, C. (2019b). *The Transatlantic Partnership at a Crossroads: Renewal or Decoupling*. Eurasia.

Bacevich, A. (2008). *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism (American Empire Project)*. Metropolitan Books.

- Barnett, T. (2004). *The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-First Century*. Putnam Publishing Group.
- Biddle, D. S. (2005). *American Grand Strategy After 9/11: An Assessment*. Strategic Studies Institute.
- Bilmes, J. L. (2021). *The Long-Term Costs of United States Care for Veterans of the Afghanistan and Iraq Wars*. Watson Institute. August 18. Also available in: https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2021/Costs%20of%20War_Bilmes_Long-Term%20Costs%20of%20Care%20for%20Vets_Aug%202021.pdf.
- Blaydes, L. & Linzer, D.A. (2012). *Elite Competition, Religiosity, and Anti-Americanism in the Islamic World*. *American Political Science Review*, 106 (2). pp. 225-243.
- Boot, M. (2002). *The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power*. Basic Books.
- Boot, M. (2023). *What the Neocons Got Wrong*. *Foreign Affairs*. March 10.
- Borrell, J. (2020). *Why European strategic autonomy matters*. The Diplomatic Service of the European Union. December 3. Also available in: https://www.eeas.europa.eu/eeas/why-european-strategic-autonomy-matters_en.
- Brattberg, E. & Whineray, D. (2020). *How Europe views transatlantic relations ahead of the 2020 U.S. election*. Carnegie Endowment for International Peace. 20 February.
- Brenner, M. (2016). *The United States: Still Trapped by Fear*. March 13. Also available in: <https://www.theglobalist.com/united-states-terrorism-war-obama/>.
- Buzan, B. (2006). *Will the global war on terrorism' be the new Cold War?* *International Affairs*, 82 (6), p. 1102.
- Campbell, K. J. (1998). *Once Burned, Twice Cautious: Explaining the Weinberger-Powell Doctrine*. *Armed Forces & Society*, 24 (3), pp. 357-374.
- Caplan, D. R. (2012). *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. Random House.

Carothers, T., & O'Donohue, A. (Eds.). (2019). *Democracies Divided: The Global Challenge of Political Polarization*. Brookings Institution Press. Also available in: <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctvbd8j2p>.

Cordesman, A. H. & Toukan, A. (2012). *Iran and U.S. Options for Preventive Military Strikes*. Central for Strategic and International Studies. September 6. Also available in: <https://www.csis.org/analysis/iran-and-us-options-preventive-military-strikes>.

Cox, M. (2002). *Paradigm shifts and 9/11: international relations after the twin towers*. Security Dialogue, 33 (2, June), pp. 247-251.

Crawford, C. N. (2023). *Blood and Treasure: United States Budgetary Costs and Human Costs of 20 Years of War in Iraq and Syria, 2003-2023*. Watson Institute. March 15. Also available in: <https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2023/Costs%20of%2020%20Years%20of%20Iraq%20War%20Crawford%2015%20March%202023.pdf>.

Davidson, W. J. (2021). *The Costs of War to United States Allies Since 9/11*. May 12. Watson Institute.

Delahunty, R. J. & Yoo, J. (2009). *The 'Bush Doctrine': Can Preventive War Be Justified?* Harvard Journal of Law and Public Policy, Vol. 32. Also available in: <https://ssrn.com/abstract=1396754>.

East, C. (2020). *Secure Communities: Broad Impacts of Increased Immigration Enforcement*. University of Colorado Denver.

Engelhardt, T. (2020). *Donald Trump is Living Proof of Osama bin Laden's Success. The US's militarized and nationalist response to 9/11 has accelerated the decline of the American empire*. July 17. Also available in: <https://www.thenation.com/article/politics/trump-bin-laden/>.

Farer, T., & Bernard, F. (2016). *Killing by Drone: Towards Uneasy Reconciliation with the Values of a Liberal State*. Human Rights Quarterly, 38(1), 108–133. Also available in <http://www.jstor.org/stable/24738017>.

Freedman, L. & Karsh, E. (1993). *The Gulf Conflict, 1990-1991: Diplomacy and War in the New World*. Princeton University Press.

Friedman, T. (2000). *The Lexus and the olive tree*. (pp. 10-20). Harper Collins Publishers.

- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. The Free Press.
- Fukuyama, F. (2006). *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press.
- Gaddis, J. L. (2004). *Surprise, Security and the American Experience*. Harvard University Press.
- Goldgeier, J. M., & McFaul, M. (2003). *Power and Purpose: U.S. Policy toward Russia After the Cold War*. Brookings Institution Press. Also available in: <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt1gpccth>.
- Green, M. (2017). *How 9/11 Changed America: Four Major Lasting Impacts (with Lesson Plan)*. KQED. September 8. Also available in: <https://www.kqed.org/lowdown/14066/13-years-later-four-major-lasting-impacts-of-911>.
- Hanhimaki, J., Zanchetta, B. & Schoenborn, B. (2012). *Transatlantic Relations since 1945 An Introduction*. Routledge.
- Herd, G. (2021). *The causes and the consequences of strategic failure in Afghanistan*. George C. Marshall European Center for Security Studies. Also available in: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/cause-and-consequences-strategic-failure-afghanistan-0>.
- Hess, Ch. (2005). *U.S. Foreign Policy. Human Rights & The war on Terror*. Graduate School of International Studies, University of Denver, pp. 213-221.
- Huff, C. & Kertzer, J.D. (2018). *How the Public Defines Terrorism*. *American Journal of Political Science*, 62 (1), pp. 51-71.
- Kagan, R. (2003). *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. Knopf.
- Kagan, R. (2018). *The Jungle Grows Back: America and Our Imperiled World*. Knopf.
- Karlin, M. & McLaughlin, J. (2019). *How to Name This Era in US Foreign Policy*. Aspen Institute. July 12. <https://www.aspeninstitute.org/blog-posts/how-to-name-this-era-in-us-foreign-policy/>.
- Kissinger, H. (1973). *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822*. (pp. 304-319). Houghton Mifflin.

- Kissinger, H. (2014). *The World Order*. Penguin Press.
- Klein, E. (2020). *Why We're Polarized*. Simon & Schuster.
- Leffler, M. (2011). *9/11 in Retrospect: George W. Bush's Grand Strategy Reconsidered*. *Foreign Affairs*, 90 (5, September/October), pp.33-44.
- Layada, R. (2020). *Examining the Faith-Based U.S Foreign Policy of G.W. Bush in executing Middle Eastern Affairs*. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 6(2), 552-567.
- Levine, P. & Papatotiriou, H. (2011). *America Since 1945: The American Moment*. 2nd edition. Palgrave Macmillan.
- Lipset, S. M. (1996). *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*. Norton.
- Mead, W. R. (2002). *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*. Routledge.
- Mead, W. R. (2004). *Power, Terror, Peace and War. America's Grand Strategy in a World at Risk*. Knopf.
- Macaskill, E. & Dance, G. (2013). *NSA Files: Decoded*. The Guardian.
- Mason, L. (2018). *Uncivil Agreement: How Politics Became Our Identity*. Chicago, IL: University of Chicago Press. Also available in: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226524689.001.0001>.
- Mearsheimer, J. J. (2014a). *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin*. *Foreign Affairs*, 93(5), 77–89. Also available in: <http://www.jstor.org/stable/24483306>.
- Mearsheimer, J.J. (2014b). *The Tragedy of Great Power Politics*. (pp. 404-464). Norton.
- Mearsheimer, J. J. (2018). *Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press. Also available in: <https://doi.org/10.2307/j.ctv5cgb1w>.
- Mearsheimer, J. J. (2019). *Realism and Restraint*. *Horizons. Journal of International Relations and Sustainable Development*, 14, 12–31. Also available in: <https://www.jstor.org/stable/48573725>.
- Murray, C. (2013). *Coming Apart: The State of White America 1960-2010*. Forum Books.

Packer, G. (2022). *A New Theory of American Power: The United States can—and must—wield its power for good*. The Atlantic. November 21. Also available in: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/12/american-foreign-policy-in-wartime/671899/>.

Petraeus, D. & Amos, J. & Nagl, A. J. (2007). *Marine Corps Counterinsurgency Field Manual. Special Forces Officer in Iraq*. (pp. 44-48).

Petraeus, D. & Roberts, A. (2023). *Conflict: The Evolution of Warfare from 1945 to Ukraine*. Harper.

Posen, B. R. (2014). *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*. Cornell University Press.

Powell, C. L. (1992). *U.S. Forces: Challenges Ahead*. Foreign Affairs, 71 (5, Winter), pp. 32-45.

Preble, C. (2021). *The Powell Doctrine's wisdom must live on*. New Atlanticist, October 18. Also available in: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-powell-doctrines-wisdom-must-live-on/>.

Repucci, S. & Slipowitz, A. (2022). *The Global Expansion of Authoritarian Rule*. Freedom House. Also available in: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

Rhodes, B. (2020). *The 9/11 Era Is Over: The coronavirus pandemic and a chapter of history that should have expired long ago*. The Atlantic. April 6. Also available in: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/04/its-not-september-12-anymore/609502/>.

Roth, K. (2004). *The Law of war in the war on terror. Washington's abuse of enemy combatants*. Foreign Affairs, 83 (2), pp. 1-7.

Rumsfeld, D. (2011). *Known and Unknown, A Memoir*. (pp. 331-348). Penguin Books.

Santhanam, L. & Epatko, L. (2019). *9/11 to today: Ways we have changed*. September 10. Also available in: <https://www.pbs.org/newshour/nation/9-11-to-today-ways-we-have-changed>.

Walt, S. M. (2001). *Beyond bin Laden: Reshaping U.S. Foreign Policy*. International Security, 26(3), 56–78. Also available in: <http://www.jstor.org/stable/3092089>.

Walzer, M. (2006). *Arguing about war*. Yale University Press.

Wheaton, S. & Schreckinger, B. (2015). *Police union accuses White House of politicizing cop safety*. May 18. Also available in: <http://www.politico.com/story/2015/05/white-house-limiting-military-equipment-for-police-118041.html#ixzz3aa4nCtTo>.

Διαδικτυακή

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2022). Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>.

Λάβδας, Κ. (2023). *Η άνοδος των μεσαίων δυνάμεων στον παγκόσμιο χάρτη*. Απρίλιος, 18. Liberal. <https://www.liberal.gr/diethni-themata/ayrio-tis-diethnoys-politikis-kai-oi-mesaies-dyneameis>.

Λάβδας, Κ. (2024). *Ποιοι πόλεμοι μπορεί να παγκοσμιοποιηθούν;* Απρίλιος, 28. Liberal. <https://www.liberal.gr/diethni-themata/poioi-polemoi-mporei-na-pagkosmioiithoyn>.

Bessent, K.S. (2024). *The Fallacy of Bidenomics: A Return to Central Planning*. Manhattan Institute. June 6. <https://manhattan.institute/article/the-fallacy-of-bidenomics-a-return-to-central-planning>.

Chua, A. (2018). *How America's identity politics went from inclusion to division*. March. 1. The Guardian. <https://www.theguardian.com/society/2018/mar/01/how-americas-identity-politics-went-from-inclusion-to-division>.

Economist. (2023). *China's economy may be growing faster, but big problems remain*. October 18. <https://www.economist.com/finance-and-economics/2023/10/18/chinas-economy-may-be-growing-faster-but-big-problems-remain>.

Euronews. (2015). *USA 'Freedom Act' spying programme explained*. June 1. <https://www.euronews.com/2015/06/01/usa-freedom-act-spying-programme-explained>.

European Parliament. (2023). <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/events/details/the-future-of-eu-s-open-strategic-autono/20230215WKS04981>.

Hartig, H. & Doherty, C. (2021). *Two Decades Later, the Enduring Legacy of 9/11*. Pew Research Center. Also available in: <https://www.pewresearch.org/politics/2021/09/02/two-decades-later-the-enduring-legacy-of-9-11/>.

Lipton, E. (2024). *Trump Boosters Expect Big Returns on Their Investment: “The Shackles Are Off”*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2024/11/17/us/politics/trump-presidency-billionaires.html>.

Perle, R. (2001). <https://www.airandspaceforces.com/PDF/DWG/Documents/2001/November%202001/112001perle.pdf>.

Pruitt, S. (2023). *George Washington Warned Against Political Infighting in His Farewell Address*. History. Also available in: <https://www.history.com/news/george-washington-farewell-address-warnings>.

Rice, C. (2005). *Remarks at the American University in Cairo*. U.S Department of State. June 20. <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/48328.html>.

U.S. Department of Justice. (2002). Ανακτήθηκε στις 11/9/24 από: <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/terrorism-2002-2005>.

The White House. (2002). Ανακτήθηκε στις 18/9/24 από: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>.

The White House. (2003). Ανακτήθηκε στις 14/9/24 από: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html>.

The White House. (2011). Ανακτήθηκε στις 10/8/24 από: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>.

The White House. (2014). Ανακτήθηκε στις 18/9/24 από: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/01/17/remarks-president-review-signals-intelligence>.

The White House. (2021). Ανακτήθηκε στις 13/8/24 από: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/08/31/remarks-by-president-biden-on-the-end-of-the-war-in-afghanistan/>.

Yawar, Y. M. & Greenfield, C. (2023). *Afghan Taliban celebrate return to power two years on amid erosion of women's rights*. Reuters. August 15. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taliban-mark-two-years-since-return-power-afghanistan-2023-08-15/>.

Παραρτήματα

Gellman, B., Blake A. & Miller, G. (2013). *Edward Snowden comes forward as source of NSA leaks*. The Washington Post. June 9. https://www.washingtonpost.com/politics/intelligence-leaders-push-back-on-leakers-media/2013/06/09/fff80160-d122-11e2-a73e-826d299ff459_story.html

Immigration Policy Center, (2004). *Targets of Suspicion: The Impact of Post-9/11 Policies on Muslims, Arabs and South Asians in the United States*. <https://www.americanimmigrationcouncil.org/sites/default/files/research/Targets%20of%20Suspicion.pdf>.

Homeland Security. (2011). <https://www.dhs.gov/archive/news/2011/08/18/tsa-10-years-after-911>.

Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld. September 18, 2001. https://avalon.law.yale.edu/sept11/dod_brief10.asp.

Strategic Planning Guidance for the Joint Staff, By Douglas J. Feith, 09-18-2001. https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/FOID/Reading%20Room/International_Security_Affairs/06-F-2658_Strategic_Planning_Guidance_for_the_Joint_Staff_09-18-2001.pdf.

The future of EU's Open Strategic Autonomy: Ensuring citizens' well-being. (2023). https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/266434/Booklet_workshop_OpenStrategicAutonomy.pdf.

U.S. Department of State, (2005). *Remarks at the American University in Cairo*. <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/48328.html>.

United Nations resolution 1373/2001.
https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/oct_pe_handbook.pdf.

U.S. Patriot Act: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>.

N.S.A. Files Decoded: <https://www.theguardian.com/world/interactive/2013/nov/01/snowden-nsa-files-surveillance-revelations-decoded#section/1>.

Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan: [https:// www.state.gov/wpcontent/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf](https://www.state.gov/wpcontent/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf).

Pew Research Center. (2014) <https://www.pewresearch.org/politics/2014/06/12/section-5-political-engagement-and-activism/>.

Pew Research Center. (2017) <https://www.pewresearch.org/religion/2017/07/26/findings-from-pew-research-centers-2017-survey-of-us-muslims/>.

Pew Research Center. (2021). https://www.pewresearch.org/politics/2021/01/28/economy-and-covid-19-top-the-publics-policy-agenda-for-2021/?utm_source=link_news9&utm_campaign=item_357812&utm_medium=copy.

Office of Management and Budget. The White House. (2024). United States Gross Federal Debt to GDP. <https://tradingeconomics.com/united-states/government-debt-to-gdp>.

Bureau of Labor Statistics, (2024). *The Growing National Debt*. <https://fiscaldata.treasury.gov/americas-finance-guide/national-debt/#:~:text=What%20is%20the%20national%20debt,accumulated%20over%20the%20nation's%20history.&text=Updated%20daily%20from%20the%20Debt%20to%20the%20Penny%20dataset>.